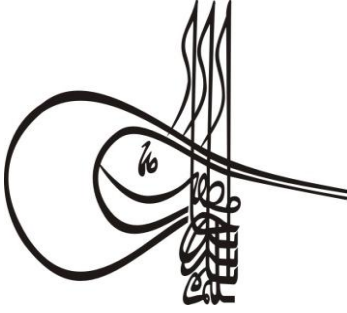

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/6 Spring 2016, p. 75-102

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9550>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 07.04.2016

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet KÖÇER – Doç. Dr. Ercan HAYTOĞLU – Doç. Dr. Filiz ÇOLAK -

This article was checked by iThenticate.

ERZİNCAN'DA EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI (1923-1960)

Erdem YAVUZ*

ÖZET

Osmanlı'nın klasik döneminde öne çıkan sıbyan mektepleri ve medreseler, modernleşme dönemiyle birlikte dönüşüm yaşamış; iptida mektebi, rüşdiye mektebi, idadiler, çeşitli meslek okulları gibi yeni eğitim kurumları faaliyete sokulmuştur. Eğitimdeki bu modernleşme ekseninde, Erzincan'da da yeni eğitim kurumları açılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, eğitim alanındaki dönüşüm ve gelişimin etkisiyle, yeni eğitim kurumlarının faaliyete geçirilmesine devam edilmiştir. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nin kısıtlı imkânlarıyla eğitim faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Osmanlı Dönemi'ndeki eğitim kurumları Cumhuriyet'e intikal etmiş, eğitim sisteminde bir takım değişikliklerle birlikte Cumhuriyet Dönemi'nin eğitim politikaları şekillenmiştir. Cumhuriyet Dönemi eğitim politikaları, tek parti ve çok partili hayatın kendine has şartları altında, iki farklı yapıda uygulamaya konulmuştur.

Bu çalışmanın amacı; tarihi süreç içerisinde Erzincan'ın, stratejik ve jeopolitik konumu dolayısıyla, her zaman önemli bir eğitim merkezi olduğunu ortaya koymak, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gerçekleşen eğitim faaliyetlerinin, belgeler ışığında, kronolojik olarak doğru bir zemine oturtulmasını sağlamaktır. Çalışma, 1923- 1960 yılları arasındaki Erzincan'ın, eğitim hayatını ve eğitim kurumlarını kapsamaktadır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde; Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarının Erzincan'a yansımaları, ikinci bölümünde; 1939 Erzincan Depremi'nin eğitim ve eğitim kurumlarına olan etkisi ve depremin ardından CHP iktidarı döneminde Erzincan'daki eğitime dair alınan uzun ve kısa vadeli tedbirler, üçüncü bölümde ise DP dönemi Erzincan'daki eğitim faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: CHP, DP, 1939 Depremi, Eğitim, Eğitim Kurumları, Erzincan.

* Yrd. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı, El-mek: eyavuz@erzincan.edu.tr

EDUCATION AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN ERZINCAN (1923-1960)

ABSTRACT

The Infant's Primary Schools and the madrasahs that appeared in the classical era of the Ottoman State experienced a conversion with the modernization period; and Primary Schools, Secondary Schools, High Schools and various vocational schools came into being. With these modernization processes in the field of education, new educational institutions were opened in Erzincan. During the II. Constitutional Monarchy Period, new educational institutions kept coming into being with the influence of the conversion and developments on the field of education. The educational activities were continued with limited opportunities of the I. First World War, and National War of Independence. The educational institutions in the Ottoman State were transferred into the new Republic of Turkey, and the educational policies of the Republican Era were shaped with some changes in the educational system. The educational policies of the Republican Era were applied in two different structures under the conditions that were specific to the single-party and multiple-party system.

The purpose of this study is showing that Erzincan was an important educational center throughout history due to its strategic and geopolitical position, and revealing the educational activities performed until the Republican Era in an accurate and chronological order. The study covers the educational life and the educational institutions in Erzincan for the years 1923-1960. In the first part of the study, which consists of three parts in total, the reflections of the educational policies of the Early Republican Era on Erzincan; in the second part of the study, the influence of Erzincan Earthquake that took place in 1939 on education and educational institutions, and short-term and long-term precautions taken in Erzincan by the government of CHP after the earthquake; and in the third part, the educational activities in Erzincan during the government of DP have been examined.

STRUCTURED ABSTRACT

It has been revealed with this study that Erzincan, which stayed under the management of various principalities and states throughout history due to its strategic and geopolitical position, has always been an important education center; and the educational activities that were performed until the Republican Period were placed on an accurate ground in chronological terms. It is observed that Erzincan was influenced by the modernization period in education in the last period of the Ottoman State, and new educational institutions were opened. The educational institutions that were transferred from the Ottoman State to the Republican Period continued to contribute to the educational and cultural life of Erzincan in the Early Republican Period, and new institutions were built when the need arose.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

In the early Republican Period, a restructuring process started in the educational field with a secular sense. In the first years of the Republic, for the purpose of restructuring the National Education Organization, the Unity of Education Law with the number 430 was enacted on March 3, 1924; and all the educational institutions that were inherited from the Ottoman State were registered in the inventory list of the Ministry of National Education. When the registers are examined it is observed that the educational institutions in Erzincan in the Early Republican Period were sufficient according to the number of the students, and many school buildings were built by villagers as well as the state school when necessary.

The alphabet was changed with the law 1353 that was enacted on November 1, 1928, and Schools of the Nation were opened in all corners of the country to teach the new letters. No recordings were observed about the Schools of the Nation, which possibly existed in Erzincan as well. It is understood that serious steps were taken in the field of secondary school in the city in early 1930s, and military and civil schools were put into service. In addition, it must be emphasized that Erzincan Public House, which became active in 1933, contributed positively to the educational and cultural life of the city.

It is observed in the records that although the number of the students increased in 1934-1935 Academic Year, the number of the schools and teachers decreased. It is especially interesting that the number of the girl students increased in this period. It has been concluded that the increase in the number of the students stemmed from the primary education being compulsory in the constitution; and the decrease in the number of the teachers and schools stem from the very old school buildings not being in usable condition, and the teachers being assigned to other cities or leaving their jobs due to various reasons. It has also been determined that the public courses which were opened during this period also contributed to the educational life of the city in a positive way.

In late 1930s, a great deficit in the number of the teachers appeared in Erzincan as well as in the whole country. In order to cover this deficit, the Village Instructors and Village Institutes Projects were started by the CHP Government. In this context, the Village Instructors Law with the dates and numbers June 11, 1937, 3238; and July 7, 1939, 3704; and the Village Institutes Law with the date and number April 17, 1940, 3803, the applications started in Erzincan.

Another characteristic of this period is the fact that the need for new institutions which were equivalent to secondary schools and high schools was expressed constantly both by politicians and by public opinion. In 1939, when new needs emerged in the field of education, Erzincan Earthquake happened. The 1939 Earthquake influenced the educational life of Erzincan as well as many other fields. The priorities of Erzincan changed with the 1939 Earthquake, the educational life was interrupted, and many projects had to be cancelled. Many school buildings collapsed with the earthquake in Erzincan, and the remaining buildings were so bad that education had to be cancelled for a very long time, and many educational institutions had to be moved to other cities. In addition, many teachers and students lost their lives, and the

---

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

remaining ones were transferred to other cities, some of the students moved to other cities with their families or terminated their educations due to various reasons. It was not possible to recover quickly after the negative situations of the earthquake in the field of education for a long time.

In 1939-1950 period, many short-term and long-term measurements were taken to remove the negative influences of the 1939 Earthquake and the World War II. In this period, the CHP Government tried hard to increase the number of the teachers and school buildings in extraordinary conditions of those times. One of those who tried hard was Ismet Inonu, the President of this period. It has been determined in the registers that Ismet Inonu was interested closely in the education issue in Erzincan. Secondary schools, vocational schools for boys and girls and a high school were put into service in this period.

Between 1950 and 1960, during the DP Government, the existing educational institutions were repaired and new school buildings were built. Especially between 1955 and 1960, new primary school buildings, vocational and technical education schools, military and civil secondary schools and high schools were brought into the front line.

It has been concluded that the educational activities, which were conducted with limited conditions in Erzincan, were interrupted due to the conditions in Early Republican Period, and were influenced extremely negatively by the 1939 Earthquake. It has also been observed that the negative traces of the earthquake were tried to be removed with short-term and long-term projects during the CHP Government. It has been determined that the works until 1950 focused mainly on increasing the number of the school buildings and the teachers. It is understood that the extraordinary conditions of those times caused that some of the projects in the field of education had to be cancelled. In DP government, an increase was observed in secondary schools and high schools rather than primary schools. It has been concluded that these works which were intended to improve the education and educational institutions in CHP and DP periods were below the average values in Turkey. Between 1946 and 1960, the expenses on national education in Erzincan were at a rate of 12% when compared with the general average values of the other cities.

Keywords: CHP, DP, 1939 Earthquake, Education, Educational Institutions, Erzincan.

Giriş

Erzincan, her dönem doğu-batı istikametinde ulaşım yollarının kesiştiği bir kavşakta yer almış ve bu sayede önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Mengücek, Selçuklu, Eratna, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi gibi pek çok beylik ve devletin bölgeye hâkim oldukları dönemlerde Erzincan, bu özelliği ile parlak bir eğitim merkezine dönüşmüştür. Bu dönemlerde, Türk ve İslam kültürünün önemli şahsiyetlerinin yetiştirildiği bir medreseler şehri haline gelen Erzincan'a ait eğitimle ilgili ilk kayıtlara, dönemin seyyahları ve müellifleri tarafından yazılan eserlerden ulaşmaktayız.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

İbn-i Battuta “Büyük Dünya Seyahatnamesi (1304-1369)” adlı eserinde, XIV. yüzyılda Erzincan’la ilgili nüfus ve iktisadi yapı hakkında bilgi verdikten sonra Ahi Nizameddin’in tekkesinden bahsederek, buranın gördüğü en güzel zaviyelerden biri olduğunu ve Ahi Nizameddin’in seçkin ve büyük ahiler arasında yer aldığını ifade etmektedir (İbn-i Battuta, Sadeleşiren, Güven, 2005, s. 215).

Yavuz Sultan Selim (1512–1520) döneminde Erzincan’ın, kesin olarak 1514’de Osmanlı idaresine geçmesiyle birlikte Erzincan, stratejik önemini devam ettirmiştir (Celâlzâde Mustafa, Çev. Ahmet Uğurlu, 1990, s. 575-576). Kanunî Sultan Süleyman’ın (1520–1566) İran seferleri sırasında Erzincan’ın önemi daha da artmış, Erzurum’dan sonra Osmanlı ordusunun ikinci bir toplanma merkezi olmuştur (Pasin ve Çelik, 1962, s.5). Askeri ve iktisadi açıdan stratejik bir noktada olmasından dolayı Erzincan, Osmanlı döneminde de önemli bir şehir statüsünde olup, bu dönemde de eğitim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Osmanlı eğitim anlayışı¹, İslam medeniyeti doğrultusunda gelenekçi bir üslupta, kendinden önceki Selçuklu dönemi² ve daha eski dönemlerdeki eğitim kurumlarının devamı niteliğinde şekillenmiştir (Adıvar, 1991, s.15). Bu bağlamda XVI. yüzyılda Osmanlı idaresindeki Erzincan’da 5 medrese, 8 zaviye ve 1 buk’a (mektep) bulunmaktadır. Bu 5 medresenin dışında şehirde 5 medrese daha mevcuttur. Ancak evkafı müsait olmadığından diğer medreselere bağlanmıştır (Miroğlu, 1990, s. 151-153).

XVII. yüzyılda Erzincan’da Mevlevi ve Kadiri tekkeleri başta olmak üzere birçok tekke ve zaviyenin olduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi (Sadeleşiren, Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş, 1986), “Seyahatname” adlı eserinde XVII. yüzyılda Erzincan’ın eğitim durumuyla ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

“7 kadar derviş tekkesi vardır. En meşhurları Hazreti Mevlânâ Tekkesi olup, içinde her gece Mevlevî ayini olur. Mevlânâ evladından Çelebi Efendi dahi tekke sahasında gömülüdür. Vakıfları sağlamdır. Kütüphanesinde Hazreti Mevlânâ’nın el yazısı ile bir Kur’an-ı Kerim, bir de Mesnevî-i Şerif vardır. Abdulkadir Geylani Tekkesi de meşhurdur. 48 mahallesinde 40 çocuk mektebi var. Bilginleri, Salihleri ve talebeleri çok olduğundan, her camii ve mescidinde ücretsiz ders veren hocaları vardır. Bütün ilimler okutulur. Zeki, olgun, soylu, anlayışlı, dindar, iyi huylu adamları vardır.”

Önceki dönemlerde başlayan ve Tanzimat Dönemi ile devam eden yenileşme döneminde, Osmanlı eğitim politikası Batı’nın etkisiyle modern bir döneme³ girmiştir (Akyüz, 2011). Eğitimdeki bu modernleşme ekseninde, Erzincan’da da yeni eğitim kurumları açılmıştır. Şehir

¹ Klasik dönem Osmanlı eğitim anlayışı için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, 3. Baskı, İstanbul 1988.

² Selçuklu Devleti’nden devraldığı mirası iyi bir şekilde değerlendiren Osmanlılar, zamanla genişleyen topraklarında yüzlerce Selçuklu tipi medrese kurmuştur. Osmanlı medreseleri 500 civarında olup, kendinden önceki dönemde yapılmış olanlarla birlikte bu rakam 1000’e ulaşmaktadır. (Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1976, s. 19.)

³ Modern dönemde, yönetimde ve orduda üst düzey devlet adamı yetiştirmenin dışında halkın daha iyi bir eğitim alması görev olarak addedilmiştir. (Ersoy Taşdemirci, *Türk Eğitim Tarihi*, Gündüz Yayıncılık, Ankara 2010, s. 50.) I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde (1876-1914) sayıları hızla artan okullar ile eğitimde yaşanan dönüşüm ekseninde; askeri okullar (Mühendishane-i Berri-i Hümayûn, Mekteb-i Harbiye), sivil okullar (iptidailer, rüşdiyeler, sultaniler, mesleki ve teknik öğretim kurumları, darülfünun), azınlık ve yabancı okulları başlıca eğitim kurumları arasında gelmektedir. (Osmanlı eğitim sistemindeki dönüşüm ile eğitim kurumları hakkında geniş bilgi için bkz. Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul 1991; İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1991.)

merkezinde sıbyan, iptidai, sivil ve askeri rüştiye ve idadi mekteplerinin yanı sıra 2 Ermeni ve 1 Rum mektebi faaliyet göstermektedir (Gül ve Başbüyük, 2011, s. 117-118).

Osmanlı'nın son dönemlerinde eğitim alanındaki dönüşümün etkisi, Erzincan'da da görülmektedir. Kayıtlardan Sultan Abdülaziz (1830-1876) döneminde şehir merkezinde Sakarya Mektebi⁴ (1280/1864-ahşap) ve Refahiye Kazasına bağlı Zevker'de (1291/1874-kargir) birer iptidai açıldığı anlaşılmaktadır (Kemali, 1932, s. 401-404).

Şehirdeki eğitim kurumları ile ilgili istatistiksel bilgilere ancak XIX. yüzyıl ve sonrasında ulaşılmaktadır. XIX. yüzyılda şehrin demografik yapısı ve eğitimiyle ilgili bilgi veren kaynaklardan biri, Vital Cuinet'in "La Turquie d'Asie" adlı eseridir. Fransız coğrafyacı ve oryantalist Cuinet'e (1894, s. 212) göre, 1892'de Erzincan Sancağı genelinde 55 medrese, 180 öğrenci mevcutlu 1 sivil rüştiye ve 119 ilk mektep bulunmaktadır. Ermenilerin⁵ ise 800 öğrencisinin olduğu ve 12 öğretmen ders verdiği 5 ilk mektep, 350 öğrencinin olduğu ve 4 öğretmenin ders verdiği bir orta mektep mevcuttur. Sancağın tümünde çeşitli düzeylerdeki okul sayısı 183'e ulaşmaktadır. Gercanis Kazasında 6 medrese, 12 ilk mektep; Kuruçay Kazasında 1 medrese 18 ilk mektep ve 8 Ermeni okulu; Kemah Kazasında 3 medrese, 1 rüştiye, 21 ilk mektep, 8 Ermeni okulu ve 1 Rum Ortodoks okulu faaliyet göstermektedir.

Cuinet'in verdiği bilgilerin abartılı ve bilimsellikten uzak olduğunu belirtmek gerekir. Cuinet'in, Erzincan'daki demografik yapının⁶, azınlıkların lehinde gösterilmesi için taraflı bir tutum⁷ içerisinde olduğu görülmektedir. Salnamelerde verilen bilgilere bakılırsa, Cuinet'in Erzincan'la ilgili rakamları kesinlikle yanlıştır. Bu dönemdeki eğitimle ilgili en sağlıklı sayısal bilgilere salnamelerden ulaşılmaktadır.

Erzurum Vilayet Salnamesi'ne (1288/1871, s. 147-152) göre; Erzincan'da 117 mektep (101 İslam ve 16 Hristiyan) mevcuttur. 1310/1894 Erzurum Vilayet Salnamesi'nden (s. 233) daha ayrıntılı kayıtlara ulaşılmaktadır. Bu kayıtlara göre Erzincan'da 135 sıbyan mektebi, 9 kız ve erkek iptida, 2 rüştiye (1 askeri ve 1 sivil) ve 4 medrese bulunmaktadır.

Ali Cevad, "Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lûgati" adlı eserinde Erzincan'daki eğitim kurumları ile ilgili şunları kaydetmiştir: "*Erzincan'ın 23 bin nüfusu vardır. Şehrin 20 kadar camii ve mescidi, 4 medresesi, 4 kilisesi, 1 askeri rüşdiyesi, 1 mülkiye rüşdiyesi, lüzumu kadar ilk mektepleri vardır.*" (Ali Cevad'tan (1315/1899) aktaran Reşad Ekrem Koçu, "Erzincan", Son Posta, 31 Kânunuevvel (Aralık) 1939).

1899'da neşredilen Şemsettin Sami'nin "Kâmusul-âlâm" adlı eserinde belirtildiğine göre; 14.000 kişi merkez nüfusa sahip Erzincan'ın 20 kadar camii ve mescidi ile birkaç medresesi, biri mülki ve diğeri askeri olmak üzere 2 rüştiyesi ve 1 sıbyan mektebi mevcuttur (Şemsettin Sami'den (1306/1889) aktaran Yeni Erzincan, 5 Nisan 1951).

Erzurum Vilayet Salnamesi'ne (1318/1902, s. 354-364) göre; Erzincan Kazasında 210 camii ve mescit, 25 medrese, 3 tekke, 2 rüştiye (biri mülki, biri askeri), 9 kız ve erkek iptida

⁴ Abdülaziz döneminde açılan okul Cumhuriyet dönemine intikal etmiş ve bu adı almıştır.

⁵ Osmanlı Devleti'nde, Ermenilere yönelik Amerikan misyonerlerinin eğitim faaliyetleri için bkz. Yahya Bağçeci, "Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyonerlerinin Ermenilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri", Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008, p. 170-192. www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY 2.

⁶ Osmanlı Devleti'ndeki demografi çalışmaları için bkz. Abdulkadir Gül, Salim Gökçen, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnabiler Meselesi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2010.

⁷ Vital Cuinet'in taraflı tutumuna örnek için bkz. Cezmi Yurtsever, "Çukurova'ya Yönelik Fransız Emperyalizminin Tarihi ve Kültürel Görünümü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildiriler*, Adana Valiliği Yayınları, Adana 1999, s. 665-677; Ali Açikel, "Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Elazığ 2004, s. 331-359.

mektebi, 135 hususi sıbyan mektebi mevcuttur. Salmamede okullardan bazıları hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. Bu okullar Erzincan Sancak merkezinde rüştiye (6 öğretmen-145 öğrenci), iptidai (1 öğretmen-57 öğrenci), iptidai (1 öğretmen-46 öğrenci); Kemah Kaza merkezinde rüştiye (5 öğretmen-42 öğrenci), iptidai (1 öğretmen-42 öğrenci), iptidai (1 öğretmen-50 öğrenci); Kemah İhtik Nahiyesi İptidai Mektebi (1 öğretmen- 60 öğrenci), Kemah Gamartek (Kamarik) Nahiyesi İptidai Mektebi (1 öğretmen-15 öğrenci); Refahiye Kazası Hamidiye İptidai Mektebi (1 öğretmen-35 öğrenci) ve Pülümür Kazası Rüştiyesi (2 öğretmen-45 öğrenci) şeklindedir.

Maarif Salnamesi'ne göre (1321/1903, s. 307-314) Erzincan Sancağında; Erzincan Merkez Rüştiyesi (5 öğretmen-98 öğrenci), Kemah Rüştiyesi (4 öğretmen-66 öğrenci) ve Pülümür Rüştiyesi (2 öğretmen-48 öğrenci) olmak üzere toplam 3 rüştiye bulunmaktadır. 200 öğrencinin eğitim gördüğü ve 13 öğretmenin (Müdür vekili İstihkâm Yüzbaşısı, ulemadan 5, mülkiyeden 7) ders verdiği Erzincan Askeri Rüştiyesi faaliyet göstermiştir. Bunların dışında Merkez Kaza, Kemah ve Kemaliye'de toplam 11 medrese (Erzincan Merkez Kazada Halilullah Medresesi, Hacı Ali Bey Medresesi, Müftü Medresesi, Molla Güzel Medresesi, Yeni Daire Medresesi, Gazi İftihareddin Medresesi, Melik Fahrettin Medresesi, Abdülkerim Medresesi, Silahşor Osman Ağa Medresesi, Kemah'ta Cami-i Kebir Medresesi ve Kemaliye Medresesi) bulunmaktadır. Erzincan Sancağında faaliyet gösteren kütüphaneler ise; Erzincan Merkez Kazada Müftü Hacı Abdullah Efendi Kütüphanesi ile Hacı Ali Bey Kütüphanesi ve Kemah'ta Gülabi Bey Kütüphanesi'dir.

Özellikle II. Abdülhamid (1876-1908) döneminde eğitim⁸ kurumlarında hızlı bir artış yaşanmış ve bu dönemde Erzincan'da iptidai mektepler başta olmak üzere yeni eğitim kurumları açılmıştır. II. Abdülhamid döneminde Erzincan'da inşa edilmiş olan mektepler şunlardır (Kemali, 1932, s. 400-405): Şehir merkezinde⁹; Cumhuriyet (1319/1902-kerpiç), Ziya Gökalp (1319/1902-kerpiç), İsmet Paşa (?-kerpiç)¹⁰ ve Fırat (?-ahşap)¹¹; Cimin Nahiyesine bağlı Kelerci (1322/1904-kerpiç); Cengice Nahiyesine bağlı Şıhlı (1325/1907-kerpiç); Refahiye Kazasında; Melikşerif (1306/1888-kargir), Alakilise (1315/1897-taş) ve Refahiye Merkez Mektebi(1325/1907-kargir); Kuruçay Kazasında; Sime (1900?-kargir), Boyalık (1320/1902-kargir), Kuzkışla (1322/1904-kargir), Armudan (1325/1907-kargir) mektepleri ve Pülümür Kazasında¹²; Pülümür Kaza Merkez Mektebi (1300/1882-taş)'dir.

1904'de Kafkasyalı Kurmay Albay Fuat Bey tarafından hazırlanan haritaya göre, şehirde 1 askeri ortaokul, 1 askeri lise, 1 harp okulu, 6 medrese, 4 tekke ve 2 kütüphane bulunmaktadır (Kurmay Yüzbaşı Kafkasyalı Fuad, 1904). 4. Ordu Müşirlik Merkezi olan Erzincan'da, 1906 yılı Temmuz ayında açılmış olan Erzincan Harbiye Mektebi¹³ 1908'de kapanmış, İstanbul'daki harbiye mektebi ile birleştirilmiştir (Kemali, 1932, s. 399).

⁸ Geniş bilgi için bkz. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

⁹ II. Abdülhamid döneminde şehir merkezinde inşa edilmiş olan okullar, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e intikal etmiş ve okulların isimleri Cumhuriyet döneminde değiştirilmiştir.

¹⁰ Okul binasının yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, II. Abdülhamid döneminde inşa edildiği kuvvetle muhtemeldir.

¹¹ Yapılış tarihinin kesin olarak bilinmediği bu okulunda, muhtemelen II. Abdülhamid döneminde inşa edildiği söylenebilir.

¹² Erzincan genelindeki ilk iptidainin, o zaman Erzincan sınırları içinde olan Pülümür'de inşa edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu durum Osmanlı döneminde bölgede baş gösteren isyan hareketlerinin önüne geçmek ve eğitimle bölgenin ıslah edilmesi ile ilgili bir durumdur.

¹³ Von der Goltz, Osmanlı Devleti'nde orduda Alman sistemi paralelinde yaptığı reformların bir sonucu olarak ordu merkezi bulunan kentlerde birer Harbiye kurulması için çalışmalar başlatmıştır. Bu şekilde eğitim kurumlarının İstanbul dışındaki bölgesel merkezlerle yayılması amaçlanmıştır. 1904 yılından sonra Erzincan'la beraber Şam, Bağdat, Edirne ve Manastır'da birer Harbiye açılmıştır. (İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, s. 81.)

Erzincan'da eğitim alanındaki gelişim II. Meşrutiyet döneminde¹⁴ (1908-1914) de devam etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde; merkeze bağlı Hah (1327/1909-kerpiç), Ürek (1330/1911-ahşap); Cimin Nahiyesine bağlı Pişkidağ (1327/1909-kargir), Esesi Nahiyesi Merkez Mektebi (1328/1910-kerpiç), Kemah Kazasına bağlı Üskübürt (1328/1910-kargir) ve Kuruçay Kazasına bağlı Kamho (1329/1911-kargir) mektepleri bu dönemde inşa edilen mektepler arasındadır (Kemali, 1932, s. 400-405).

I. Dünya Savaşı döneminin (1914-1918) olağanüstü şartlarına rağmen, az sayıda da olsa şehirdeki eğitim faaliyetlerine devam edilmiş ve yeni mektepler hizmete sokulmuştur. Bu mektepler; Esesi Nahiyesine bağlı Sipyatağı (1334/1915-kerpiç), merkeze bağlı Birastiğ (1335/1916-kerpiç), Cengice Nahiyesine bağlı Zatkıg (1335/1916-kerpiç) mektepleri ile Kemah merkez Necati Bey Mektebi (1337/1918-kargir)'dir (Kemali, 1932, s. 400-405).

Milli Mücadele döneminde (1919-1922) bağımsızlık için verilen savaşın en çetin döneminde, Ankara'da Maarif Kongresi'nin¹⁵ toplanması oldukça dikkat çekicidir. Kongrenin toplanma nedeni uzun süren savaşlar neticesinde, okuyan genç nüfusun kaybedilmesi ile ilgilidir. Böylesine zor bir dönemde Erzincan'da eğitime yönelik faaliyetler, kısıtlı imkânlarla rağmen sürdürülmeye çalışılmış ve yeni eğitim kurumları inşa edilmiştir.

1920'de Erzincan'da 41 mahalle, 45 camii ve mescit, 10 ilkokul, 35 medrese ve hususi mektep ve 5 tekke mevcuttur (Yeni Erzincan, 24 Şubat 1949). Milli Mücadele döneminde Erzincan genelinde inşa edilen mektepler ise; merkeze bağlı Nörkah (1339/1920-kerpiç), merkeze bağlı Balineyi Mektebi (1920-kerpiç), Kiğı Kazasına bağlı Hösnek Mektebi (1920-taş), Cimin Nahiyesine bağlı Karakilise (1339/1920-kerpiç), Cimin Nahiye Merkez Mektebi (1340/1921-kerpiç), Cengice Nahiyesine bağlı Cengice (1340/1921-kerpiç), Kemah Kazasında Şütke (1339/1920-kargir), İhtik (1340/1921-kargir) mektepleri, Kuruçay Kazasında; Kuruçay (1340/1921-kargir), Erhami (1340/1921-kargir) ve Refahiye Kazasına bağlı Altköy (1341/1922-kargir) mektepleridir. Bununla birlikte Osmanlı Dönemi'ndeki Müftü Hacı Abdullah Efendi ile Hacı Ali Bey kütüphanelerinin birleştirilmesiyle 23 Nisan 1920'de Erzincan Milli Kütüphanesi kurulmuştur (Kemali, 1932, s. 400-409). Cumhuriyet'in ilan edildiği yıla Erzincan, mevcut eğitim kurumlarıyla girmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları (1939 Erzincan Depremi'ne Kadar)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde her ne kadar eğitimde modernleşme faaliyetleri başlatılmış olsa da, yeni Türk Devleti'ne eğitimde¹⁶ çözüm bekleyen birçok konu devredilmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e 364.428 öğrencinin eğitim gördüğü 5.142 adet eğitim kurumu intikal etmiştir (MEB, 2002, s. 13). 1923 yılı sonunda yaklaşık olarak 11.900 öğretmen mevcuttur (Sakaoğlu, 2003, s. 167). Uzun yıllar süren savaşların ve işgal yılları ile yıkıcı depremlerin, Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde Erzincan'daki eğitim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediğini de vurgulamak gerekir.

Erken Cumhuriyet döneminde, laik bir eğitim anlayışı çerçevesinde, eğitimde milli bir anlayışla yeniden yapılandırma sürecine girilmiştir (Tutsak ve Batur, 2011). Bu süreçte yeni devletin eğitim, kültür ve ideolojisinin şekillenmesinde birçok eğitimci etkin rol oynamıştır. Bu

¹⁴ II. Meşrutiyet dönemi eğitim politikaları için bkz.; Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara 1996.

¹⁵ Maarif Kongresi hakkında geniş bilgi için bkz. MEB., *I. Maarif Şûrası 17-29 Temmuz 1939*, Tıpkı Basım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991; Zeki Sarıhan, *1921 Maarif Kongresi*, MEB Yayınları, Ankara 2009.

¹⁶ Cumhuriyet dönemi eğitimle ilgili kanunlar ve alınan kararlar için bkz. *Maarifle İlgili Kanunlar*, Maarif Vekilliği Yayını, İstanbul 1944.

kişiler aynı zamanda Mustafa Kemal'in fikirlerini besleyen, geliştiren teorisyenlerdir (Gündüz, 2010). Yeni devletin eğitimle ilgili ilk faaliyeti Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı kanunla kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu¹⁷ ile ülkedeki tüm eğitim kurumları Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığı)¹⁸ bağlanmıştır. Ayrıca vakıflara bağlı tüm medrese ve mektepler Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB'in) çatısı altında birleştirilerek bütçeleri de bu bakanlığa aktarılmıştır. Bu bağlamda Erzincan'daki Osmanlı'dan kalan okul binaları, MEB'in envanterine kaydedilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı'dan kalan okul binaları kullanılmaya devam etmiş, ihtiyaç dâhilinde yeni okul binaları inşa edilmiştir.

1926-27 öğretim yılında şehir genelinde 62 ilkokul, 97 öğretmen (86 erkek-11 kadın) ve 3.043 öğrenci (2.876 erkek-167 kız) vardı. Sivil ortaokulda; 9 öğretmen, 94 öğrenciye eğitim vermişti. Ortaokul öğrencilerinden 22'si mezun olmuştu (DİE, 1973, s. 23-44). Sivil ortaokulun yanı sıra şehirde askeri ortaokul da mevcuttu. Okulun, 22 öğretmeni ve 263 öğrencisi vardı. Bunun yanında 1926'da, Osmanlı'dan kalan Müftü Hacı Abdullah Efendi ve Hacı Ali Bey kütüphaneleri de şehrin eğitim hayatına katkı sağlamaktaydı. 2 kütüphanedeki kitap sayısının toplamı 841 idi (Kemali, 1932, s. 409). Bu dönemdeki öğrenci sayılarına bakıldığında, şehirdeki öğretmen ve okul binalarının yeterli olduğu söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle kırsal kesimdeki okul sayısında hızlı bir artış kaydedildi. Bu yıllarda Erzincan'da inşa edilen ilkokul binaları şu şekildedir: Erzincan merkez Gazi Paşa (1928-taş), merkeze bağlı Kiy (1925-kerpiç), Vakıfbirastik (1926-kerpiç), Yalnızbağ (1927-kerpiç), Küpesi (1930-kerpiç); Cimin Nahiyesine bağlı Radık (1924-kerpiç); Cengice Nahiyesine bağlı Kismikör (1928-kerpiç); Refahiye Kazasına bağlı Divir (1926-kargir); Kemah Kazasına bağlı Kerer (1927-kargir), Tan (1927-kerpiç-ahşap); Pülümür¹⁹ Kazasına bağlı Dereköy (1925-taş); Kiği²⁰ Kaza merkezi (1929- taş-beton) ve Kiği Kazasına bağlı Mizikan (1929-taş)'dır (Kemali, 1932, s. 400-405).

Resmi okulların dışında köylüler tarafından yaptırılmış veya kiralanmış evde veya hut kiliseden dönüştürülerek eğitim veren ancak binanın yapım tarihi tam olarak tespit edilememiş eğitim kurumları da mevcuttur. Erzincan genelindeki ilkokul olarak inşa edilen bu okullar; Başköy Nahiyesi (kerpiç), Selepür Nahiyesi (kerpiç), Kıştim (kerpiç), merkeze bağlı Sarıgöl (kerpiç) ve Tilhozsuz (kerpiç), Pülümür Kazasına bağlı Hacılı (taş) ve Meçi (taş), Kiği Kazasına bağlı Holhol (taş), Çerme (taş), Masken (taş), Bilice (taş), Okçıyan (taş), Zelhidir (taş), Darabi (taş) ve kiliseden dönüştürülmüş Azakpert'dir (Kemali, 1932, s. 400-405).

1 Kasım 1928'de çıkarılan 1353 sayılı kanunla²¹ alfabe değişikliğine gidilmiş ve yeni alfabenin öğretilmesi için eğitim seferberliği başlatılmıştı. Bu amaçla tüm yurt genelinde "Millet Mektepleri"²² açıldı. Şehirdeki Millet Mektepleri²³ hakkında herhangi bir kayda rastlanmamış olsa da, bu mekteplerin Erzincan'da da faaliyet içerisinde oldukları şüphesizdir.

¹⁷ *Düstür*, Üçüncü Tertip, C. V, s. 322.

¹⁸ Metnin bütünlüğünü bozmamak ve karışıklığa meydan vermemek için metin genelinde Maarif Vekâleti yerine Milli Eğitim Bakanlığı ifadesi kullanılmıştır.

¹⁹ Daha önce Erzincan'ın idari sınırları içerisindeki Pülümür 1938'de Tunceli'ye bağlandı.

²⁰ Daha önce Erzincan'ın idari sınırları içerisindeki Kiği 1938'de Bingöl'e bağlandı. Dönemin Erzincan Mebusları Abdülhak Fırat, Hamdi Arpak ve Aziz Samih İltar'ın 30.12.1938 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdikleri "Erzincan Raporu"nda; Plömer (Pülümür) Kazasının Tunceli'ye, Kiği Kazasının da Bingöl'e bağlanmasından dolayı Erzincan'ın gelirinin bir hayli azaldığı belirtilmektedir. (*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA]*, 490.01.646.142.1.81.)

²¹ *Düstür*, Üçüncü Tertip, C. 10, s. 3-6.

²² Geniş bilgi için bkz. T.C. Maarif Vekâleti, *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi*, Ankara 1929.

²³ Millet Mektepleri, 11 Kasım 1928 tarihli kararname ile kabul edilerek, 24 Kasım 1928 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bkz. *Resmi Gazete*, 24 Kasım 1928, S.1048.

1930'lu yılların başında, şehirde özellikle askeri ve sivil olmak üzere orta öğretimde bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Buna karşılık ilköğretim kurumlarının neredeyse aynı düzeyde kaldığı görülmektedir. 1930'da şehirde Jandarma Okulu açıldı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.18.12.9754.13.51.19). Daha sonraki yıllarda da Ziraat Okulu'nun açıldığı bilinmektedir. 1932'de Erzincan ve köylerinde 32 ilkokul²⁴ (1892 öğrenci, 55 öğretmen), Kemah ve köylerinde 6 ilkokul (316 öğrenci, 10 öğretmen), Refahiye ve köylerinde 7 ilkokul (238 öğrenci, 11 öğretmen), Kuruçay ve köylerinde 7 ilkokul (188 öğrenci, 8 öğretmen), Pülümür ve köylerinde 4 ilkokul (148 öğrenci, 6 öğretmen), Kiğı ve köylerinde 11 ilkokul (400 öğrenci, 15 öğretmen) olmak üzere toplam 67 ilkokul, 3.182 öğrenci ve 105 öğretmen mevcuttu. 1932'de sivil ortaokulda 167'si erkek 24'ü kız olmak üzere toplam 191 öğrenci ve 10 öğretmen, askeri ortaokulda ise 302 öğrenci ve 9 öğretmen vardı (Kemali, 1932, s. 408-409).

24 Şubat 1933 tarihinde açılan Erzincan Halkevi'nin²⁵, şehrin eğitim ve kültür hayatına sağladığı katkısı da belirtmek gerekir. Erzincan Halkevi kurulduğu günden itibaren aktif bir şekilde faaliyet göstermiş ve tüm ülkede olduğu gibi Erzincan'da da bu anlamda büyük bir boşluğu doldurmuştur. Halkevi ve halkodalarında, okuma- yazma bilmeyenlere yönelik yapılan çalışmaların ise apayrı bir yeri vardır.

1934-35 öğretim yılına ait istatistiksel verilere bakıldığında, şehirde ilkokul binası ve öğretmen sayısında düşüş yaşandığı, öğrenci sayısında ise artış olduğu görülmektedir. İlkokul sayısının 42'ye, öğretmen sayısının 89'a (71 erkek-18 kadın) düştüğü şehirde, öğrenci sayısı 3.681'e (2.695 erkek-986 kız) yükselmişti. Erzincan genelindeki ilkokullardan 174 erkek ve 46 kız olmak üzere toplam 220 öğrenci mezun olmuştu (DİE, 1973, s.23). Bu durum, çok eski olan okul binalarının kullanılamaz halde olması ve açıkta kalan öğretmenlerin başka illere tayin edilmesi ya da çeşitli sebeplerden dolayı görevlerinden ayrılmalari ile açıklanabilir. Özellikle kız öğrencilerin sayısında ciddi bir artış olmuştur. Kız öğrencilerin sayılarındaki artış, 1924 Anayasası'nda ilkokulun zorunlu olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde ortaokul öğrencilerinin sayısında ise ciddi bir artış olmuştur. Ortaokulda, 10 öğretmenle (9 erkek-1 kadın), 262 öğrenciye (210 erkek-52 kız) eğitim verilmişti. Ortaokuldan mezun olanların sayısı ise 51 erkek ve 19 kız olmak üzere toplam 70 idi (DİE, 1973, s.44). Bununla birlikte eğitim alanındaki çabalara rağmen 1935'de, Erzincan'daki okuma-yazma bilenlerin oranının nüfusa göre oldukça düşük olduğunu da belirtmek gerekir. En önemli husus ise okuma-yazma bilen kadın oranının bir hayli düşük seviyede olmasıdır. 1935'de Erzincan'da 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus 157.344 kişi olup (77.275 erkek- 80.069 kadın), bu nüfusun ancak 15.692'i (12.692 erkek- 3.000 kadın) okuma yazma bilmekteydi. Bu rakam 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun yalnızca % 9.97'sine tekabül etmekteydi (DİE, 1973, s.8).

Şehirde faaliyet gösteren ve şehrin eğitim ve kültür hayatına katkı sağlayan bir diğer kurum da halk dershaneleri ve kurslarıdır. 1934-35 öğretim yılında şehirde, 46 halk dershanesi vardı. 4'ü kadın olmak üzere toplam 31 öğretmenin görev yaptığı bu dershanelerde, 121'i kadın olmak üzere toplam 567 kişi mezun olmuştu (DİE, 1973, s.92). 1934-35 dönemi, en fazla kursun açıldığı ve en çok kursiyerin katıldığı dönemdir. Bu dönemin diğer bir dikkat çekici özelliği de kadın kursiyerlerin, bu kurslara yoğun bir şekilde rağbet göstermiş olmasıdır.

1936'da kırsal kesime yönelik eğitimin yaygınlaştırılması ve öğretmen açığının kapatılması amacıyla "Köy Eğitmeni Projesi" başlatılmıştır. TBMM'den çıkarılan 11 Haziran 1937 tarihli,

²⁴ Türkiye genelinde, 1931-1932 eğitim-öğretim yılında ilkokul sayısı 6713'dür. (TÜİK, *Milli Eğitim İstatistikleri*(1942-1943), Yayın No:238, Ankara 1945.)

²⁵ Erzincan'da faaliyet gösteren Halkevleri ve Halkodaları hakkında geniş bilgi için bkz. Erdem Yavuz, "Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 2012.

3238 sayılı²⁶ ve 7 Temmuz 1939 tarihli, 3704 sayılı²⁷ kanunlarla; askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapan gençler yetiştirilerek köylere gönderilmiştir. Bu uygulama daha sonra kurulan Köy Enstitüleri'nin temelini oluşturmuştur (Akyüz, 1994, s. 339). Köy Eğitimleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Erzincan'da da kanunun uygulanmasına başlanmıştır. 1937'de Erzincan'da Köy Eğitimleri yetiştirme kursları açılarak, bu kurslarda çalıştırılacaklar için 6 aylık kadrolar tahsis edilmiştir (BCA, 30.18.1.2.76.53.16.143-198).

1937-38 öğretim yılına ait verilere bakıldığında, Erzincan'daki öğretmen sayısının geçmiş yıllara göre daha da azaldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde şehirdeki öğretmen açığı, "Köy Eğitimleri"²⁸ ile kapatılmaya çalışılmıştır. Buna göre şehir merkezindeki ilkokullarda 43 öğretmen (32 erkek-11 kadın), ilçelerde ve köylerde 36 öğretmen (34 erkek-2 kadın) olmak üzere toplam 79 öğretmen görev yapmaktaydı. Ayrıca bunların dışında 28 köy eğitmeni de eğitime katkı sağlamaktaydı. Böylelikle Erzincan genelindeki ilkokullarda görev yapan toplam öğretmen sayısı 107 (94 erkek-13 kadın) idi. Aynı dönemde ortaokul öğretmenlerinin sayısı ise 11 asil (10 erkek-1 kadın) ve 2 vekil (1 erkek-1 kadın) olmak üzere toplam 13'dü (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1948, s. 5-44).

1930'lu yılların sonunda Erzincan'daki ortaokul binasının artık ihtiyacı karşılayamadığı ve bir lise binasına olan talebin arttığı görülmektedir. Özellikle ilkokul öğrencilerinin her geçen yıl mezun vermesi ve halkın eğitime olan ilgisinin artması gibi nedenler, daha kapsamlı bir ortaokul binasını ve en önemlisi de lise binasını zorunlu kılmıştır. Bu durum dönemin Erzincan milletvekillerinin ve parti müfettişlerinin raporlarında sık sık dile getirilmiştir.

Örneğin 30.12.1938 tarihli bir kayıttan, Erzincan'daki mevcut ortaokulun eğitime pek elverişli olmadığı anlaşılmaktadır. Okul binasına ilave yapılmak suretiyle ikili öğretim önlenmiş olsa da bu durum geçici bir tedbir olmaktan öteye geçememişti. Şehirdeki yetkililer, konuyu MEB'e bildirerek geleceğe dönük ciddi adımların atılmasını istemişlerdi (BCA, 490.01.646.142.1.84). 3.9.1939 tarihli başka bir kayıttan ise, şehir merkezinde 3.300 öğrencinin öğrenimine devam ettiği ve öğrenim çağında 500 çocuğun mevcut olduğu görülmektedir. Kayıtlardan vilayet bütçesinin bir lise binasını yapmaya imkânının olmadığı da anlaşılmaktadır. Yetkililer tarafından şehirdeki ortaokul öğrencilerinin, lise eğitiminden mahrum kalmaması için, hiç olmazsa Erzurum şehir merkezindeki lisede 50 öğrencinin (25'i parasız, 25'i paralı) okutulması istenmekteydi (BCA, 490.01.646.142.1.69).

Erzincan'ın eğitim ve kültür hayatı; dönemin şartları gereği kısıtlı imkânlarla ve eğitimdeki olumsuzlukları bertaraf etmeye yönelik yeni arayışlar içerisinde gelişimini sürdürmeye çalışmıştır. Eğitime yönelik yeni ihtiyaçların belirttiği ve bu anlamda olumlu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde 1939'da, Erzincan Depremi meydana gelmiştir. 1939 Depremi, şehrin sosyal, kültürel ve bilhassa eğitim hayatında derin izler bırakmıştır.

1939 Erzincan Depremi'nin Erzincan'ın Eğitim Hayatına Olan Etkisi (1950'ye Kadar)

1939 Depremi, Erzincan'ın siyasi, sosyal, ekonomik gibi pek çok alanında olduğu gibi eğitim ve kültür hayatını da derinden etkilemiştir. Deprem neticesinde, şehir merkezi başta olmak üzere kaza, nahiye ve köylerdeki birçok okul binası yıkılmıştır. Ayakta kalabilen okul binaları da

²⁶ "Köy Eğitimleri Kanunu" için bkz. *Resmî Gazete*, 24 Haziran 1937, Sayı:3639.

²⁷ "Köy Eğitim Kurslarıyla İlk Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun" için bkz. *Düstür*, Üçüncü Tertip, C. 20, s. 886.

²⁸ Köy Eğitimlerinin istihdam edilmesinin amacı; Köy Eğitimleri Kanunu'nun birinci maddesinde "Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek" şeklinde açıklanmıştır.

birer harabeye döndükleri için bu binalarda uzun süre eğitim yapmak mümkün olmamıştır. Depremden sağ kurtulabilen öğretmenlerin bir kısmının başka illere tayin edilmesi, bir kısım öğrencilerin aileleriyle birlikte başka illere göç etmesi ve bir kısmının da çeşitli nedenlerden dolayı okullarını bırakması sonucunda Erzincan'ın Milli Eğitim Teşkilatı kısa süreli bir kesintiye uğramıştır.

Depremi eğitime verdiği tahribatin derecesi kayıtlardan daha iyi anlaşılmaktadır. Erzincan Vali Vekili Hilmi Balcı'nın, Başvekâlete göndermiş olduğu bir raporda, 2 Mayıs 1940 tarihi itibarıyla Erzincan'daki eğitim kurumlarının durumu ve eğitimle ilgili ihtiyaçlar hakkında çarpıcı ifadeler yer almaktadır. Raporda; *"Erzincan'daki okulların il merkezinde olanlarının neredeyse tamamı ve köylerindeki okulların da yarısı yıkılmış veya ağır hasara uğrayarak kullanılamaz hale gelmiştir. 1940 yılı itibarıyla Erzincan İl Merkezinde, Kemah ve Refahiye İlçelerinde 250 öğrenci sayısına sahip olmak üzere birer okul binası ayrıca merkeze bağlı çeşitli 20 köyde de birer okul binasının yaptırılması zorunludur."* denilmekteydi. Ayrıca deprem neticesinde şehir merkezinde 62, Refahiye'de 28, Kemah'ta 3, Tercan'da 1 ve İliç'te 1 olmak üzere toplam 95 adet okul binasının yıkıldığı ifade edilmekteydi (BCA, 30.1.117.737.1.1-5).

Deprem sonrası sağ kurtulan öğretmenlerden 54'ü başka illere tayin edildi (Yeni Erzincan, 26 Mart 1942). Jandarma Okulu ve Ziraat Okulu geçici olarak başka illere nakledildi (Yeni Erzincan, 28 Ekim 1946). Daha önce Erzincan'da varlığını sürdüren Askeri Ortaokul, deprem sonrası 1940'da lağvedildi ve ilerleyen dönemde Konya'ya nakledildi (Öz Demokrat, 13 Ekim 1955). Depremle birlikte Erzincan genelindeki kütüphanelerin çoğu yıkıldı ve kitaplar büyük ölçüde tahrip oldu. Bu dönemde kütüphanelerde, 18.584 adet ciltli kitap ve 11.285 adet ciltsiz kitap mevcuttu. Depremde yıkılan kütüphanelere ait kurtarılabilen kitaplar İskenderun'a gönderildi. İskenderun'a gönderilen kitapların büyük bir çoğunluğu daha sonra geri getirilemedi (Erzincan İl Yıllığı, 1967, s. 179).

Depremi hemen öncesinde vuku bulan II. Dünya Savaşı'yla birlikte, savaşın ve depremin olağanüstü koşulları Erzincan'ın eğitim hayatını bütünü etkilemiştir. Erzincan'da, ülke genelinde uygulamaya konulan zorunlu savaş ekonomisine²⁹ ek olarak deprem ekonomisi de eklenmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Erzincan'daki eğitim ve eğitim kurumlarıyla ilgili faaliyetler ayrı bir önem arz etmektedir.

1939-40 öğretim yılında, Erzincan genelinde ayakta kalabilen 65 ilkokulda zor şartlarda eğitime devam edildi. Bu okullarda toplam 111 öğretmen (102 erkek-9 kadın) eğitimin aksamaması için seferber oldu. Ders yılı başında kayıt yaptıran 2.980 öğrenciden (2.064 erkek- 916 kız) ancak 73'ü (63 erkek- 10 kız) eğitimini tamamlayabildi (DİE, 1973, s. 23). Bu istatistik, depremin Erzincan'daki eğitim faaliyetlerini ne derece olumsuz yönde etkilediğini göstermesi bakımından önemlidir. Eğitimi tamamlayabilen öğrenci sayısının bu kadar az oluşu; öğrencilerin bir kısmının depremde hayatlarını kaybetmesi, bir kısmının aile fertlerini yitirmesi ve sahipsiz kalması ve bir kısmının da başka illere göç etmesinden dolayıdır.

Depremi ardından 1940'da, Erzincan'da eğitime yönelik bir takım acil tedbirlerin alındığı görülmektedir. İlk olarak *"Muvakkat Şehir"*³⁰ olarak tabir edilen sahada, İl Özel İdaresi tarafından yaptırılan 5 dershaneli 2 ilkokul binası ve geçici bir spor sahası ile eğitim faaliyetleri sürdürülmeye çalışıldı (Tükel, 1949, s. 20-25). 300 civarında olan ortaokul öğrencilerinin eğitimlerine devam

²⁹ II. Dünya Savaşı sırasında savaş ekonomisinin Erzincan'a yansımaları için bkz. Erdem Yavuz, "Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu Ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 12, Haziran 2015, s. 161-180.

³⁰ Muvakkat (geçici) Erzincan şehri, eski Erzincan harap olduktan sonra alelacele iskân için seçilen yerdir. Yeni Erzincan şehrinin imarına kadar geçici olarak halkın kendi gayretleriyle ve enkazdan çıkardıklarıyla derme çatma vücuda getirdikleri bir iskân sahasıdır.

edebilmeleri amacıyla Halkevi binası ortaokul olarak kullanıldı. Depremde büyük bir hasara uğramış olan bu binanın sadece bodrum katındaki iki odası kullanılabilir vaziyetteydi. MEB tarafından gönderilen 5.000 lira ile tamir edilen bu bina, eğitime hazır hale getirildi. Ortaokul, bu binanın bodrum katındaki iki odada zor şartlar altında ancak 1941'e kadar faaliyet gösterebildi. Nitekim 12 Kasım 1941 tarihinde meydana gelen ikinci depremde, binanın ağır hasar görmesi üzerine ortaokul olarak kullanılan binada eğitim faaliyetleri sonlandırıldı (BCA, 490.01.1706.935.1.223).

17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı, köylünün eğitilmesi konusunu kökten çözmeyi amaçlayan Köy Enstitüleri Kanunu'nun³¹ yansımaları, bu tarihten sonra Erzincan'da belirgin bir şekilde görülmektedir. 1940'dan sonra Erzincan'da Köy Enstitüleri'nin eğitimde önemli bir etkisinin olduğu, Erzincan'daki öğretmen açığının bu okullardan mezun olan öğretmenler ile kapatılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1941-42 öğretim yılında Erzincan'da görev yapan asil öğretmenlerin sayısında azalma olurken, köy öğretmenlerinin sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Şehir merkezindeki ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin sayısı 43 (25 erkek- 18 kadın)'tı. İlçe ve köylerdeki öğretmen sayısı ise 57 (1'i kadın) idi. Köy eğitmeni sayısı ise 125 idi. Köy eğitmenleriyle birlikte Erzincan genelindeki ilkokullarda görev yapan toplam öğretmen sayısı, depremden yaklaşık iki yıl sonra, iki katından daha fazla bir rakama ulaşarak 225 (206 erkek- 19 kadın)'i bulmuştu. İlkokullarda görev yapan asil öğretmenlerle birlikte, ortaokul öğretmenlerinin sayısında da düşüş yaşanmış ve ortaokul öğretmenlerinin sayısı 8 (2'si kadın)'e gerilemişti (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1948, s. 5-144). 1942'de, şehir genelinde yeniden yapılan ya da tamir edilen okul sayısı 50 civarındaydı. Kullanılamaz durumda olan ve ödenek yetersizliğinden dolayı tamiri mümkün olmayan okullar, uygun görülen başka binalara taşındı. Böylece şehir genelinde kapalı vaziyette tek bir okul kalmadı. Depremden sonra Erzincan'da ortaya çıkan öğretmen açığı, yeni mezun olan öğretmenlerin öncelikli olarak Erzincan'a atanması ile büyük ölçüde kapatıldı. Öğretmen açığının olduğu yerlere de vekil öğretmenler gönderildi (Yeni Erzincan, 26 Mart 1942).

Hükümet tarafından 1940'lı yılların başında, eğitimde depremin neden olduğu hasarın en aza indirilmesi amacıyla, azami bir şekilde yeni tedbirlerin alındığı anlaşılmaktadır. Zira depremin yaraları sarıldıkça, başka şehirlere giden vatandaşların Erzincan'a dönmesiyle birlikte, özellikle okul ve öğretmen noktasında yeni sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. 1942'de Erzincan merkezinde yalnızca İnönü İlkokulu eğitime devam etmekteydi. Depremden sonra başka şehirlere göç edenlerin geri dönmesiyle birlikte, İnönü İlkokulu'nun öğrenci sayısı 900'ü buldu ve zorunlu olarak ikili eğitim yapıldı. Buna rağmen şehir merkezinde 500 civarında öğrenci açıkta kaldı. Bu nedenle açıkta kalan öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri için Kızılay tarafından pavyonlarda³² yaptırılan bir bina, okul olarak düzenlenerek Cumhuriyet Okulu adıyla faaliyete geçirildi. Bununla birlikte şehir merkezinde 10 dershaneli modern bir okul binasının yapılması için MEB tarafından 60.000 lira gönderildi ve okul binası ihale edildi. Okul binasının temel atma töreni 16 Mayıs 1942 tarihinde yapıldı. Bununla birlikte şehir merkezinde erkek ve kız olmak üzere 2 sanat enstitüsünün inşaatına başlandı. Erzincan'da kısa vadeli eğitim faaliyetlerinin yanı sıra uzun vadeli olarak da beş yıl sonraki öğretmen ve okul sayısı da planlandı. Buna göre her yıl açılan köy eğitmen kursundan mezun olacak eğitmenlerden 20'sinin Erzincan'a atanmasıyla birlikte, Erzincan'daki eğitmen sayısı beş senede 100'e ulaşacaktı. Ayrıca Köy Enstitüleri'nden de mezun olacak 60 Erzincanlı öğretmende bulunmaktaydı. Dolayısıyla 100 köy eğitmeninin ve 60 Köy Enstitüsü mezunu

³¹ Köy Enstitüleri Kanunu bilgi için bkz. *Resmî Gazete*, 22 Nisan 1940, Sayı:4491.

³² Açıkta kalan vatandaşların geçici olarak sığınmalarını sağlamak üzere yapılmış baraka şeklindeki küçük meskenlere verilen ad. Halk tarafından depremden sonra muvakkat (geçici) şehrin yer aldığı bölgeyi tanımlamak için "Pavyonlar" şeklinde adlandırılmıştır. Halk arasında telaffuz kolaylığından dolayı "Pavyon" şeklinde kullanılmasına rağmen orijinali "Pavillion" dır.

öğretmenin kendi köylerinde açacağı köy okullarıyla toplam okul sayısı 160'ı bulacaktı. Bununla birlikte 1942-43 öğretim döneminde, Erzincan'ın Cimin Nahiyesi' ne bağlı Keleriç Köyü'nde tam dershaneli bir ilkokul binası, İliç İlçesi'ne bağlı Erhemi Köyü'nde de 5 sınıflı bir ilkokul binası tamamlanarak hizmete açıldı (Yeni Erzincan, 9 Temmuz 1942). Bu okullarla beraber 1942-43 öğretim döneminde Erzincan genelindeki ilkokul sayısı 164, öğretmen sayısı 218, öğrenci sayısı 7.984'e ulaştı. Ortaokul ise, 7 öğretmen ve 324 öğrencisi ile eğitime devam etti³³.

Diğer yandan Hükümet, 16 Haziran 1942 tarihli ve 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile köylerdeki okul binalarının inşaatında çalışma mükellefiyeti getirmiştir. Kanunun 25. maddesi gereğince; 18-50 yaş arasındaki erkeklere yılda 20 gün çalışma zorunluluğu esas kılınmıştır. Çalışma mükellefiyetine tabi olanlar; mükellefiyetlerini ya bizzat çalışmak suretiyle, ya yerine başka birini çalıştırmak ya da bedel ödemek suretiyle ifa edeceklerdir (Resmi Gazete, 25 Haziran 1942). Hükümet bu kanunla, zorunlu savaş ekonomisinin, eğitim alanında neden olduğu olumsuzluğu en aza indirmek istemiştir. Ancak kabul edilen bu kanunla birlikte, Erzincan köylerindeki okullaşma çabaları, köylüyü maddi olarak ağır bir yükün altına sokmuştur. Nitekim Erzincan'da uygulanan savaş ekonomisine ek olarak ortaya çıkan deprem ekonomisi de, köylünün olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur.

Erzincan'daki eğitim meselelerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) il ya da ilçe kongrelerinde de tartışıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 7 Ekim 1943 tarihinde gerçekleştirilen Kemaliye³⁴ CHP İlçe Kongresi'nde, ilçedeki mevcut ilkokul binasının yetersiz olmasından dolayı, tamire muhtaç diğer okul binalarının onarılması ve öğretmen kadrosunun artırılması isteniyordu. Okulu bulunmayan Gerüşla ve Gemürgap köylerinde okul binası yaptırılması için Hususi Muhasebe'den yardım talebinde bulunuluyordu (BCA, 490.01.647.149.1.48,49).

Kayıtlardan 1944 yılında şehir merkeziyle birlikte ilçelerde de eğitime yönelik birçok faaliyetin olduğu anlaşılmaktadır. 1944'de, MEB tarafından "*Yeni Şehir*"³⁵ de bir ortaokul binasının yapılması kararlaştırıldı. Ayrıca köylerden gelen ortaokul öğrencilerinin barınmalarını sağlamak amacıyla da, Erzincan merkezinde bir öğrenci pansiyonunun açılması için harekete geçildi. Bu maksatla ilçe belediyeleri ve köy sakinlerinden yardım toplandı (Yeni Erzincan, 24 Şubat 1944). Büyük tipte ve 3'ü lojmanlı olmak üzere 89 adet ilkokul binasının ihalesi yaptırılarak inşaatına başlandı. Bu okulların 64'ü, 1944 Kasım ayından önce, geri kalanı ise 1944 yılı sonunda tamamlandı. Hizmet açılan okulların ancak 25'i eğitime başladı. Geri kalan okullar ise öğretmen yetersizliğinden dolayı bir müddet kapalı kaldı. Kemaliye İlçesi'nde 20.000 liraya mal olacak okul binasının inşaatına başlandı (BCA, 490.01.647.149.1.72). Sonuç olarak 1944'de Erzincan genelinde yaklaşık 100 kadar okulun inşaatına ve tamirine devam edildi (BCA, 490.01.647.150.1.46).

Erzincan'daki eğitim meselelerinin, yerel yetkililerin yanı sıra Ankara'daki üst düzey yetkililer tarafından da takip edildiği ve yetkililerin zaman zaman Erzincan'a yaptıkları ziyaretler vasıtasıyla çalışmaları yakından inceledikleri anlaşılmaktadır. Örneğin 16 Ağustos 1944 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Erzincan'a gelerek şehirdeki Milli Eğitim faaliyetleri ile ilgili incelemelerde bulunduktan sonra ortaokul binasının temel atma törenine katıldı (Yeni

³³ Ülke genelinde 1942-1943 eğitim-öğretim yılında okul sayısı 11883'e, öğrenci sayısı 1098581'e, öğretmen sayısı da 30070'e yükselmiştir. 1942-1943 öğretim yılında ilkokul sayısı 11404'dür. (TÜİK, Milli Eğitim İstatistikleri (1942-1943), Yayın No:238, Ankara, 1945.)

³⁴ Kemaliye İlçesi, önceleri Elazığ'a bağlı iken 30.05.1926 tarih ve 877 Sayılı Kanunla Elazığ'dan ayrılarak Malatya'ya, 11.05.1938 tarih ve 3383 Sayılı Kanunla Malatya'dan ayrılarak Erzincan'a bağlanmıştır. 1938'de Mustafa Kemal'e izafeten Kemaliye şeklinde ismi değiştirilen Eğin, Erzincan Vilayetine ilçe durumuna getirilmiştir. (BCA, 490.01.646.142.1.81.)

³⁵ Muvakkat (geçici) şehrin 1-1,5 km. kuzeyinde, şehrin şimdiki yerinde yeniden imarına başlanılan bölge "Yenişehir" olarak adlandırılmıştır.

Erzincan, 24 Ağustos 1944). Ortaokul binasının tamamlanabilmesi için daha sonra MEB tarafından 120.000 lira gönderildi (Yeni Erzincan, 24 Ocak 1946).

1944 yılı Eylül ayında, Yıldızeli Köy Enstitüsü'nün ilk mezunlarından 29 öğretmen, Erzincan'a tayin edilerek çeşitli köylerde görevlerine başladı (Yeni Erzincan, 14 Eylül 1944). Aynı dönemde Refahiye İlçesi'nde 11 ilkokul binasının yeniden yaptırıldığı ve 9 ilkokul binasının da tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca çeşitli okulların bahçe düzenlemeleri bitirilerek bazı okullara lojman yaptırıldığı da görülmektedir (Yeni Erzincan, 28 Eylül 1944).

19 Ekim 1944 tarihinde yapılan CHP İl Kongresi'nde³⁶, Erzincan'daki eğitim meseleleri tartışılmış ve delegeler tarafından bazı öneriler sunulmuştu. Kongrede, Kemaliye merkezinde bir ortaokul, bu mümkün olmadığı takdirde bir orta sanat okulunun açılması istenmişti. Kemaliye'de, 5'i merkezde ve 11'i köylerde olmak üzere toplam 16 öğretmen kadrosunun açık bulunduğu, öğretmen açığının ders yılında doldurulması veya vekil öğretmenlerle bu açığın kapatılması dileğinde bulunulmuştu. Tercan'da³⁷ atıl durumdaki eski yatılı ilkokul binasının onarılarak bir ortaokula veya ziraat okuluna ya da hastaneye dönüştürülmesi, bunların mümkün olmaması halinde bir askeri birlik emrine tahsis edilerek, yarım milyon lira değerinde olan bu binanın harabe halden kurtarılması gerektiği belirtilmişti (BCA, 490.01.647.149.1.54-57).

Erzincan'da eğitim alanında en yüksek düzeye 1940'lı yılların ortalarında ulaşılmış, okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında yüksek bir artış yaşanmıştır. Buna paralel olarak da okur-yazarlık oranında ciddi bir yükseliş kat edilmiştir. 1944-45 öğretim yılında Erzincan genelindeki ilkokul adedi 201'e ulaşmıştı. 290 öğretmenin (267 erkek- 23 kadın) eğitim verdiği bu okullarda, 11.493 öğrenci (7.760 erkek- 3.733 kız) öğrenim görmüştü. Öğrencilerin yalnızca 682'si (581 erkek- 101 kız) mezun olmuştu. Ortaokul ise 12 öğretmen (6 erkek- 6 kadın) ve 326 öğrenciyle (265 erkek- 61 kız) eğitimine devam etmişti. Mezun olan öğrencilerin sayısı ise 46 (4'ü kız) idi. İlkokul ve ortaokulda görülen yükseliş, halk dershanelerinde tam tersine seyretmişti. Halk dersane ve kurslarının sayısında ciddi bir azalma olmuş ve sayıları 6'a düşmüştü. 6 öğretmenin görev yaptığı bu dershaneleri bitirenlerin sayısı ise 179 idi (DİE, 1973, s. 23- 92). 1945'de Erzincan'da 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, depremden dolayı, 133.440 kişiye (63.601 erkek- 69.839 kadın) düşmesine rağmen, nüfusun 35.191'i (26.119 erkek- 9.072 kadın) okuma yazma bilmekteydi. Başka bir ifadeyle okuma-yazma bilenlerin 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusa oranı % 26.37 idi (DİE, 1973, s. 8). Özellikle okuma yazma bilen kadın oranında olumlu yönde bir artışın yaşanması dikkat çekicidir.

1940'lı yıllarda devletin, memleketin her yerinde okul yaptırmak ve okuma yazma oranını artırmak için seferber olduğu görülmektedir. Kayıtlardan, bu dönemde Erzincan'daki eğitim meselelerinin bizzat dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı'ndan, 14 Mayıs 1945 tarihinde Erzincan Valisi'ne gönderilen bir yazıda, Erzincan'daki ilkokul yapım işlerinin çok yavaş yürütüldüğü belirtilerek, "*memleket meselesi*" olarak görülen okul binası inşaatlarında daha gayretli olunması istenmekteydi. Erzincan Valisi Orhan Sami Güvenç ise göreve yeni başladığını ve belediye başkanlığı görevinin de kendi uhdesinde olduğunu ifade ederek, bu sebeplerden ötürü okul binası yapım işlerinin aksadığını ve en kısa zamanda faaliyetlerin hızlandırılacağını belirtmişti. Vali Güvenç, 1945'de Erzincan merkez, ilçe ve köylerinde, geçen yıldan kalan, 22 adet okul binası inşaatının tamamlandığını, 1945'de 9

³⁶ İl kongresinde, ilçe kongrelerinde belirtilen dileklere temas edilir, bu dileklerin görüşülmesinde Vali ile ilgili resmi daire ve kurumların müdür ve başkanları da hazır bulunurlardı. Neticede mahallinden yapılacak işler ilgili makamlara bildirilir, merkezden takip edilmesi gerekenler de tespit edilirdi. (Erdem Yavuz, "*Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)*", s. 48.)

³⁷ Daha önce Erzurum'a bağlı olan Tercan, 11 Mayıs 1938'de kabul edilen 3383 sayılı kanun ile Erzincan'a bağlandı. (Resmî Gazete, 18 Mayıs 1938, Sayı:3910.)

öğretmenin tayin edildiğini, 1946'da ise 35 öğretmenin daha tayin edileceğini, bu öğretmenlerin görevlendirilecekleri okul ve lojmanların bitirilmesi için köy bütçelerine ek ödenek koydurulduğunu vurgulamıştı. Ayrıca 1945'de, geçmiş yıllardan öğretmen ya da köy eğitmeni olup, okul binası bulunmayan köylerde, okul binası inşaatlarına başlanıldığı da ifade edilmişti (Cumhurbaşkanlığı Arşivi [CA], 7796-1-4).

Cumhurbaşkanı tarafından ilkokul binası yapım faaliyetlerinin hızlandırılmasının istenmesinden sonra şehirde, gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir. 1945'de Erzincan genelinde; 28'i birleşik, 9'u köy eğitmenli olmak üzere 37 okul binası, 12'si müstakil ve 6'sı okula bitişik olmak üzere 18 öğretmen lojmanı, 3'ü müstakil ve 16'sı okula bitişik olmak üzere 19 işlik ve ayrıca 47 okul çatısı olmak üzere toplamda 121 eğitim kurumu hizmete açıldı. 1945'de şehir genelindeki 508 köyden 203'ü, okula kavuşturuldu. Kalan 305 köye de, 1946-1956 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde okul ve öğretmen sağlanması planlandı (Yeni Erzincan, 17 Ocak 1946).

1945'te, yapımına önceden başlanan Erkek Orta Sanat Okulu binası tamamlanarak 1945-46 ders yılında hizmete açıldı. Erkek Orta Sanat Okulu demir, tesviye ve marangoz olmak üzere üç bölümden oluşuyordu (Yeni Erzincan, 1 Şubat 1945). Okulun, 1'i kadın olmak üzere toplam 11 öğretmeni mevcuttu (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1948, s. 280).

1946 yılı Mayıs ayı itibarıyla Erzincan genelindeki köylerde 38 ilkokul, 8 müstakil öğretmen lojmanı ve 8 işlik yapıldı. Bunun yanında 1946 yaz mevsiminde 29 ilkokul binasının tamir edilmesi plan dâhiline alındı. 1946-47 ders yılı başında 26 Köy Enstitüsü mezunu öğretmenin Erzincan'ın çeşitli köylerinde göreve başlaması sağlandı (Yeni Erzincan, 2 Mayıs 1946).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından temeli atılan, yeni ortaokul ve daha sonra liseye dönüştürülecek olan bina, 30 Ağustos 1946 tarihinde tamamlandı. Geçici binalarda hizmet veren ortaokul, 15 Ekim 1946 tarihinde düzenlenen bir törenle yeni binasına taşındı. "Merkez Ortaokulu" adıyla bilinen binanın, bodrum katı üzerinde 12 derslik ve 2 salonu bulunmaktaydı (Taş, 1998, s. 18). Eğitim kurumlarıyla ilgili faaliyetler şehir merkeziyle sınırlı kalmayıp, ilçelerde de devam etti. Refahiye İlçesi'nde de bir ilkokul binasının yapımı kararlaştırıldı. 65.000 liraya mal olacak olan ilkokul binasının temel atma töreni 7 Haziran 1946 tarihinde yapıldı. Okulun açılışı 29 Ekim 1946'daki Cumhuriyet Bayramına yetiştirildi (Yeni Erzincan, 13 Haziran 1946). Ayrıca şehir merkezinde bir Akşam Kız Sanat Okulu'nun açılması ve 1946-47 öğretim yılında faaliyete geçirilmesi planlandı (Yeni Erzincan, 25 Temmuz 1946). Tüm eksikleri giderilen Akşam Kız Sanat Okulu, 18 Aralık 1946 tarihinde açıldı. Bu tarihe kadar okula, 116 öğrenci kaydını yaptırdı (Yeni Erzincan, 26 Aralık 1946).

Erzincan'daki eğitim faaliyetlerinden biri de, 1947'de "Milli Eğitim Köy Birliği" adıyla bir birliğin kurulmasıydı. Milli Eğitim Köy Birliği ile Erzincan merkezine bağlı köylerde, her türlü eğitim kurumunun kolaylıkla yapılabilmesi için yardımlaşma, dayanışma ve devlet-millet işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştı. Bu amaçla 1947 yılı Nisan ayında, Erzincan Merkez İlçesi'ne bağlı 136 köy muhtarı ve ihtiyar heyetinden oluşan, bucak müdürlerinin de dâhil olduğu Milli Eğitim Köy Birliği kuruldu. Erzincan Valisi Recai Türeli'nin başkanlığında, köy birliğinin gerekliliği ve amacının anlatıldığı bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda birliğin nasıl işleyeceği, yapı ve kamulaştırma işlerinin nasıl olacağı yönünde izahatlar verildikten sonra hazırlanan Köy Birliği Tüzüğü okunarak seçimlere geçildi. Yapılan seçim neticesinde Köy Birliği Yönetim Kurulu şu isimlerden oluştu: Başkan; Ürek Köyü İhtiyar Heyeti Üyesi Mehmet Ali Akyalçın, üyeler; Cengiz Köyü Muhtarı Selami Öztürk, Hınzoru Köyü Muhtarı Ali Kemal Özgül, Kertah Köyü İhtiyar Heyeti Üyesi Arif Cengiz, Germili Köyü Muhtarı Süleyman Arslan ve Harabedi Köyü Muhtarı Osman Küçükgoze (Yeni Erzincan, 17 Nisan 1947). Milli Eğitim Köy Birliği'nin başlangıçtaki yıllık geliri 61.000 lira olarak belirlendi. Gelirin 21.000 lirası devlet yardımlarından,

31.000 lirası köy bütçelerinin %30'undan, 9.000 lirası da köy bütçelerinin okulları ilgilendiren fasıllara koydukları bütçeden oluşturuldu (Yeni Erzincan, 10 Temmuz 1947).

Diğer bir eğitim faaliyeti de, merkezdeki İnönü İlkokulu binasını büyütme çalışmasıydı. 1947 yılı Haziran ayında, İnönü İlkokulu'nda yapılan ikili öğretiminin önüne geçmek amacıyla okul binasına ek bir bina yapılması kararlaştırıldı. Bu amaçla yapılacak ek binanın temeli Haziran ayında atıldı (Yeni Erzincan, 12 Haziran 1947). Eylül ayında da Bayındırlık Bakanlığı'nca 5.000 lira yardım yapıldı (Yeni Erzincan, 11 Eylül 1947). 1947 yılı Ağustos ayında, MEB'in emri üzerine şehirde bir heyet oluşturuldu ve bu heyet 10 yıllık plan üzerinde çalışmalarına başladı. Heyet, Milli Eğitim Müdürü başkanlığında İl Milli Eğitim Müdürlüğü memurları ve gezici başöğretmenlerden oluşmaktaydı. Buna göre okulu bulunmayan köylerde okul binası yapılması, hangi köye hangi yılda ne kadar öğretmen ya da eğitimci atamasının yapılacağı tespit edildi (Yeni Erzincan, 8 Ağustos 1947).

Dönemin Başbakanı Hasan Saka'nın katılımıyla 2 Nisan 1948 tarihinde gerçekleştirilen CHP İl Kongresi'nde de, eğitimle ilgili bazı konuların dile getirildiği anlaşılmaktadır. Kongrede, Kemah, Refahiye, Tercan ve Kemaliye ilçelerine birer ortaokul, İliç ve Kemah ilçelerine de birer ilkokul açılması talep edilmekteydi. Öğretmen yetersizliğinden dolayı kapalı durumdaki bazı köy okullarına öğretmen atanması ve Tercan İlçesi'nde harabe durumdaki 60 odalı ilkokul binasının³⁸ tamir ettirilerek eğitime kazandırılması da diğer talepler arasındaydı (BCA, 490.01.155.620.1.39–43).

Öte yandan 1948 yılına kadar Erzincan'da, ilkokul binası inşası faaliyetlerinde hummalı bir çalışmanın olduğu görülmektedir. Hükümet bu tarihten sonra, 24 Mayıs 1948 tarihli ve 5210 sayılı kanunla³⁹, köylerdeki okul binalarının inşaatını doğrudan üzerine alarak, Erzincan İl Özel İdaresi'ni büyük bir yükten kurtarmıştır.

1948 yılı Mayıs ayında ortaokul binasına ek olarak, 300 kişilik salonun temeli atıldı (Yeni Erzincan, 6 Mayıs 1948). MEB tarafından, 1948 yılı Haziran ayında, Erzincan'a 150 bin liralık ödenek gönderildi. Bu ödenek, 1948'de Erzincan'a atanan Köy Enstitüsü öğretmenlerinin barınmaları için kullanıldı (Yeni Erzincan, 17 Haziran 1948). Temeli atılan ortaokul salonu, 1948 yılı Eylül ayında tamamlandı. 35.000 liraya mal olan bu salon, hem okulun hem de şehrin ihtiyacını karşılayacak durumdaydı (Yeni Erzincan, 9 Eylül 1948). Ayrıca 1948-49 öğretim yılında Erzincan'a 5, Kemaliye'ye 4, Refahiye, İliç ve Tercan'a 3'er, Kemah'a da 2 olmak üzere toplam 20 Köy Enstitüsü mezunu öğretmenin ataması yapıldı (Yeni Erzincan, 24 Haziran 1948).

Erzincan'daki eğitim kurumlarından en önemlisi olan ve uzun süredir açılması için büyük gayret gösterilen lise ile ilgili ilk adım 1948'de atıldı. 1948-49 öğretim yılı başında, Erzincan Ortaokulu'nda, lise birinci sınıfının açılması ve okulun adının "Erzincan Lisesi" olarak değiştirilmesi, MEB tarafından uygun görüldü. Böylelikle lise, 1948-49 öğretim yılında öğrenci

³⁸ Tercan'ın Erzurum'a bağlı bir ilçe olduğu dönemde, Erzurum Valiliği tarafından "Muhasebe-i Hususiye Bütçesi" (Mahalli Bütçe) ile Tercan'a bir yatılı ilkokul inşa edilmişti. Ancak bu bina sonraki yıllarda depremin etkisiyle bakımsızlık yüzünden harabeye yüz tutmuş ve muhafaza edilmek için bir müddet Hükümet Binası olarak kullanılmıştı. 3 milyon lira değerinde olan binanın, bir kısmı ilçedeki resmi dairelere tahsis edilmiş, diğer kısmı ise İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne tahsis edilerek, 300'ün üzerinde öğrencinin öğrenim görmesi sağlanmıştı. Ancak 1939 depreminde zarar gördüğü gerekçesiyle bu bina boşaltılmıştı. Depremden sonra boş kalan bina, bir müddet sonra da cam, pencere, kapı vb. kısımları sökülüş ve kırılmış olduğundan, harabeye dönmüştü. Kongrede binanın 20.000 lira ile tekrar bir ilkokula, 100.000 lira ile de 150 yataklı küçük bir sanat okuluna dönüştürülmesinin mümkün olduğu belirtilmişti. Bu sayede Erzincan, Erzurum ve Gümüşhane'deki çocukların istifade edebileceği ve bu bölgede noksan olan küçük sanat erbabının da bu şekilde yetişebileceği vurgulanmıştı. (BCA. 490.01.155.620.1.30.)

³⁹ Resmi Gazete, 31 Mayıs 1948, Sayı:6919.

kayıtlarına başladı (Yeni Erzincan, 23 Eylül 1948). 1949'da 7 öğretmenin (4 erkek-3 kadın) görev yaptığı lisenin, 3'ü kız olmak üzere toplam 59 öğrencisi vardı (DİE, 1973, s.59).

1949'daki eğitim faaliyetlerinden biri de gezici halk kurslarıydı. MEB tarafından 1949 yılı Haziran ayında, aralarında Erzincan'ın da olduğu 18 ilde, doğu illerinin kültürel kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla, gezici demircilik, marangozluk, dikiş gibi kurslar açıldı. Bu kurslarda eğitim verecek öğreticiler, Temmuz ve Ağustos aylarında Ankara'da seminere tabi tutularak ilgili illere atandı. Bu bağlamda 1949-50 öğretim yılında Erzincan'a bağlı Zetkiğ ve Kiğ köylerinde marangozluk, demircilik ve dikiş kursları faaliyete geçirildi (Yeni Erzincan, 30 Haziran 1949). Bu dönemde halk kurslarından mezun olanların sayısı ise 3 erkek ve 10 kadın olmak üzere 13'tü (DİE, 1973, s.92).

Belirli dönemlere ülke genelinde yapılan Milli Eğitim Şurası'na, Erzincan'dan da katılımın olduğu bilinmektedir. Örneğin 22 Ağustos 1949 tarihinde yapılan Milli Eğitim Şurası'na, Erzincan'ı temsilen İlköğretim Müfettişi Emin Altınkanat, Erzincan Lisesi Edebiyat Öğretmeni Mustafa Baydar ve Öğretmen Mehmet İlhan seçilmişlerdi (Yeni Erzincan, 18 Ağustos 1949).

1949 yılı Ağustos ayı sonunda İliç İlçesi'nde 48 bin liraya mal olan üç derslikli bir ilkokul binasının temeli atılarak, Kasım ayı sonunda faaliyete geçirildi (Yeni Erzincan, 1 Eylül 1949). Bununla birlikte Erzincan genelindeki 20 köyde, birer okul binası ile öğretmen lojmanı yapımına hız verildi. Bunlardan 5'i Tercan'da, 6'sı Başköy'de, 3'ü İliç' te, 2'si de Kemaliye, Refahiye ve Kemah ilçelerinde yapıldı. Diğer yandan 1949-50 öğretim yılında, okulu olmayan köylere okul binası yapılması da plan dâhiline alındı (Yeni Erzincan, 15 Eylül 1949). 1949-50 öğretim yılında ilçe ve köylerde ilkokula kaydedilen öğrenci sayısı, geçen yıla göre 2.000 civarında artış gösterdi. Şehir merkezinde, 90 bin liraya mal olan beş dershaneli bir ilkokul binası da, Kasım ayı içinde faaliyete geçirildi (Yeni Erzincan, 3 Kasım 1949).

1949-50 öğretim yılında il genelindeki ilkokul sayısı 274'e, öğretmen sayısı ise 409'a (367 erkek- 42 kadın) ulaştı. 16.321 öğrencinin (10.244 erkek- 6.077 kız) devam ettiği bu okullardan 1.263 kişi (922 erkek- 341 kız) mezun oldu (DİE, 1973, s.23). Ayrıca bu dönemde Erzincan'a 20 Köy Enstitüsü mezunu öğretmenin ataması yapıldı (Yeni Erzincan, 15 Eylül 1949). Bu suretle 1949-50 öğretim yılındaki öğretmen sayısı 429'u buldu. Bu verilerden de anlaşıldığına göre, 1945-1949 yılları arasında ilkokul binası, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artış katlanarak devam etmiştir. Özellikle 1940'lı yılların sonunda öğretmen artışı diğer dönemlerin çok üstünde gerçekleşmiştir. Öğretmen sayısındaki artışın sebebi, Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenlerin, bu dönemde Erzincan'a atanmasıyla ilgilidir.

İlkokul kısmında görülen olumlu faaliyetler, ortaokul ve lise kısmında da devam etti. Kemah İlçesi'nde, yapımına başlanan ortaokul binası, 1949 yılı Ekim ayı sonunda öğretime başladı. Ortaokulun, ilk etapta birinci ve ikinci sınıfları faaliyete geçirilmiş olup, öğrenci sayısı 65'di (Yeni Erzincan, 3 Kasım 1949). Böylece 1949-50 öğretim yılında Erzincan, 3 ortaokula kavuşmuş oldu. Toplam 3 ortaokulda, 25 öğretmen (12 erkek- 13 kadın) ve 383 öğrenciyle (343 erkek- 40 kız) eğitime devam edildi. Bu dönemde ortaokul öğrencilerinden 57'si (7'si kız) mezun oldu. Ayrıca bu dönemde 2 mesleki ve teknik öğretim ortaokulunda, 1' i kadın 13 öğretmen, 188 (erkek) öğrenciye eğitim verdi. Bu okullardan mezun olan öğrenci sayısı ise 27 idi. Lise ise 7 öğretmen (4 erkek-3 kadın), 59 öğrenciyle (3'ü kız) eğitime devam etti (DİE, 1973, s. 44-75). Görüldüğü gibi şehirdeki ortaokul sayısının 1950'li yılların başında 3'e yükselmesiyle beraber, hem ortaokul hem de lisedeki öğretmen ve öğrenci sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır.

1950 yılı Ocak ayında, Tercan İlçesi'ndeki Özel İdareye ait olan ve eskiden yatılı okul olarak kullanılan üç katlı taş bina, MEB'e devredildi. MEB, bu binanın yetiştirme yurdu olarak kullanılmasına karar verdi (Yeni Erzincan, 19 Ocak 1950). 1950 yılı Nisan ayından itibaren

atölyesi oldukça gelişen Erkek Sanat Enstitüsü'nde halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidildi. MEB'in talimatı üzerine bu tarihten sonra, tarımla meşgul olan halkın pulluk, mibzer vb. gibi tarım aletlerinin bir kısmı, sipariş üzerine Erkek Sanat Enstitüsü'nde imal edilmeye başlandı (Yeni Erzincan, 20 Nisan 1950).

1950'de, 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun artmasıyla beraber okuma-yazma bilenlerin oranında kısmi bir artış yaşandığı görülmektedir. Buna göre 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus 165.646 (79.457 erkek- 86.189 kadın) kişiydi. Bu nüfusun 47.649 (33.801 erkek- 13.848 kadın)'u yani % 28.77'i okuma- yazma bilmekteydi (DİE, 1973, s. 23).

1939-1950 yılları arası Erzincan'daki eğitim politikalarının ana eksen; II. Dünya Savaşı ve 1939 Depremi'nin olumsuz etkisi altında şekillenmiştir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, bu yıllar arası CHP iktidarının, Erzincan'daki eğitime dönük faaliyetleri artarak devam etmiştir. Bu dönemde CHP hükümetleri, öncelikli olarak ilkokul binası ve öğretmen sayısının artırılması için kısa ve uzun vadeli tedbirler almış ve bu anlamda ciddi bir mesafe kat edilmiştir. İlkokulların dışında, özellikle 1940'lı yılların sonuna doğru, ortaokul ve meslek okulları sayısında artış yaşanmış ve bir lise faaliyete geçirilmiştir. Okuma-yazma oranında da bu yıllar arası gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Dönemin zor şartları altında, CHP iktidarı döneminde Erzincan'da gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri Demokrat Parti (DP) iktidarına devredilmiştir.

DP İktidarı Döneminde Erzincan'daki Eğitim ve Eğitim Kurumları

DP'nin iktidara geldiği 1950'de devletin genel bütçesi 1 milyar 487 milyon lira olup, eğitime ayrılan pay 176 milyon lira civarındadır. MEB harcamalarının genel bütçe içindeki harcamaları içindeki oranı %11,8'dir. 1960 Darbesi ile DP iktidarının sona erdiği dönemde, genel bütçe 7 milyar 281 milyon lira olup, eğitime ayrılan pay 920 milyon lira civarındadır. MEB'in genel bütçe içindeki harcamalarının oranı %12,6'dır (DİE, 1952, s. 343, 344; DİE, 1964, s. 336-338).

DP iktidarı Erzincan'da, CHP iktidarı döneminden önemli sayılabilecek bir oranda eğitim mirası devralmıştır. Dolayısıyla DP'nin, Erzincan'daki eğitim faaliyetlerine avantajlı bir durumda başladığını söylemek yanlış olmaz. Bir bakıma 1950'ye kadar Erzincan'daki eğitim kurumları önemli ölçüde tamamlanmış ve DP dönemi eğitim faaliyetlerinin alt yapısını oluşturmuştur. 1950-1960 yılları arasında DP, mevcut eğitim kurumlarının yanı sıra ihtiyaç dâhilinde yeni eğitim kurumlarını hizmete sokmuştur. DP iktidarının avantajlı hale getiren diğer bir durum da, iktidara geldikleri dönemin, II. Dünya Savaşı ve 1939 Depremi'nin ekonomik sıkıntılarından arınmış olmasıdır. Bu durum DP iktidarının elini güçlendirmiş ve Erzincan'da eğitime ayrılan payın artırılmasını sağlamıştır.

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, bu dönemde Erzincan'da eğitime yönelik ilk faaliyetler başlamış oldu. İlk olarak, 1950 yılı Haziran ayında Erzincan merkezinde 5 sınıflı bir ilkokul binası ihale edilerek, bir sonraki ders yılına bitirilmesi için okulun inşaatına başlandı. Tercan İlçesi'ne bağlı köylerde 6, Kemaliye ve İliç ilçelerine bağlı köylerde 2'şer, Kemah İlçesi'ne bağlı bir köyde ve Caferli Köyü'nde toplam 12 adet ilkokul binasının yapımı için 90.000 lira ödenek ayrıldı. 1950-51 öğretim yılına yetiştirilmesi için keşifleri yapılan okul binalarının inşaatlarına başlandı. Böylece 1948 yılından beri Erzincan dâhilinde, 5210 sayılı kanun çerçevesinde, 1950 yılında yapılan okullarla birlikte 56 köy, okula kavuşturulmuş oldu (Yeni Erzincan, 8 Haziran 1950). Bu tarihe kadar köylerdeki okul inşaatlarında, 5210 sayılı kanun hükmünce hareket edildi. Ancak DP, 8 Ağustos 1951 tarihli ve 5828 sayılı yasayla, köylülerin okul inşaatında 20 gün çalışma yükümlülüklerini ortadan kaldırdı (Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951).

1930'lu yıllarda başlayan ve yoğun bir şekilde devam eden halk dersane ve kurslarının, bu dönemde de devam ettiği görülmektedir. Örneğin her yıl birkaç köyde faaliyette bulunan gezici köy

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

kursları kapsamında, 13 Mayıs 1951 tarihinde Ekrekuma, Ürek ve Kiğ köylerinde demircilik, marangoz ve dikiş kurslarına başlandı. 3 Haziran 1951 tarihinde Vaskirt Köyü'nde biçki ve dikiş çalışmalarının sergilendiği sergi açılışı yapıldı (Yeni Erzincan, 17 Mayıs 1951; Yeni Erzincan, 7 Haziran 1951).

1951'de Akşam Kız Sanat Okulu'na yeni bir bina yapmak için çalışmalar başlatıldı. Özellikle Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, bu konuda yoğun bir çaba sarf etmiş ve Nisan ayında okul binası inşaatı 150.000 liraya ihale edilmişti (Yeni Erzincan, 12 Nisan 1951). Akşam Kız Sanat Okulu'nun yeni binasının temeli, 23 Temmuz 1951 tarihinde atıldı (Yeni Erzincan, 26 Temmuz 1951). Akşam Kız Sanat Okulu'na bağlı olarak bir de orta kısmının açılması kararlaştırıldı. Böylece 1951-52 ders yılı başında faaliyete geçecek olan Orta Kız Sanat Okulu, öğrenci kaydına başladı (Yeni Erzincan, 11 Eylül 1951). Ayrıca 1951 yılında, MEB tarafından yurt genelinde yapılması planlanan toplam 18 ortaokuldan birinin Tercan İlçesi'ne yapılması kararlaştırıldı (Yeni Erzincan, 12 Temmuz 1951). Öğretmen kadrosunun ve tüm ihtiyaçlarının tamamlandığı ortaokulun açılışı, 22 Ekim 1951 tarihinde yapıldı (Yeni Erzincan, 25 Ekim 1951).

Bununla birlikte şehir merkezindeki lise yakınlarında inşaatı devam eden ilkokul binası tamamlanarak 1951-52 öğretim yılında faaliyete geçirildi (Yeni Erzincan, 19 Temmuz 1951). 1951 yılı Ekim ayında şehir genelindeki 17 köyün ilkokul binası tamir edildi. Ayrıca yapımına başlanan 7 yeni ilkokul binası, Kasım ayında hizmete sokuldu (Yeni Erzincan, 11 Ekim 1951). 1951'de teşekkül ettirilen İl Milli Eğitim Danışma Kurulu, Ekim ayında ilk toplantısını yaptı. Toplantıda ilk defa Erzincan'da çocuk kitapları sergisi açılması kararlaştırıldı (Yeni Erzincan, 25 Ekim 1951). Şehir merkezindeki ilkokul çağına gelmiş öğrencilerin tespit edilmesi amacıyla da, ilkokul öğretmenleri ve lise öğrencileri tarafından 18 Kasım 1951 tarihinde bir sayım yapıldı (Yeni Erzincan, 15 Kasım 1951).

1948'den beri ortaokul binasında hizmet veren ve her geçen yıl artan öğrenci sayısı ile birlikte artık ihtiyaçlara cevap veremeyen Erzincan Lisesi'ni yeni ve modern bir binaya kavuşturmak için çalışmalara hız verildi. Bu maksatla, lise binası olarak kullanılacak yeni binanın birinci kısım temeli atıldı. Erzincan Lisesi binasının temel atma töreni, 11 Kasım 1953 tarihinde yapıldı (Taş, 1998, s.35). Erzincan Lisesi'nin ikinci kısım inşaatı için de MEB tarafından Temmuz 1955'de 300 bin lira yardım gönderildi ve birkaç gün sonra da binanın ihalesi yapıldı (Öz Demokrat, 12 Temmuz 1955).

1954-55 öğretim yılında Erzincan'daki ilkokul adedi 275 idi. 426 öğretmenin (379 erkek-47 kadın) eğitim verdiği bu okullarda, 17.057 öğrenci (10.737 erkek- 6.320 kız) öğrenim gördü. Bu öğrencilerin 1.417'si (1.029 erkek- 388 kız) mezun oldu (DİE, 1973, s. 23). Okul, öğretmen ve öğrenci sayılarıyla ilgili verilere bakıldığında, 1949-50 öğretim yılına ait verilerle hemen hemen aynı düzeyde olduğu görülmektedir. Özellikle okul sayılarının aynı düzeyde olması, eski ve kullanılamaz durumdaki okul binalarının yıkılıp, yerine yenisinin yapılmasıyla açıklanabilir. İlkokul kısmında durağan olan eğitim faaliyetleri, ortaokul, mesleki ve teknik ortaokulu ve lisede değişkenlik göstererek artmıştır.

Bu dönemdeki ortaokul sayısı 5'e yükseldi. 1954-55 öğretim yılında Erzincan genelinde mevcut bulunan 5 ortaokulda; 36 öğretmen (25 erkek- 11 kadın), 639 öğrenciye (538 erkek, 101 kız) eğitim verdi. Ortaokullardan diploma alan öğrenci sayısı ise 108 (93 erkek- 15 kız) idi. Aynı dönemde mesleki ve teknik öğretim veren ortaokulların sayısı 4'e yükseldi. Bu okullar, 33 öğretmen (24 erkek-9 kadın) ve 409 öğrenci (321 erkek- 88 kız) mevcuttu idi. Okullardan mezun olan öğrenci sayısı 57 olup, kız öğrencilerden mezun olan yoktu. Lise ise 30 öğretmen (16 erkek-14 kadın), 169 öğrenciyle (143 erkek-26 kız) öğretimine devam etti. Liseden mezun olan öğrenci sayısı ise 54 (48 erkek-6 kız) idi. 1954-55 öğretim yılında, 9 halk dersane ve kurslarında, 1 kadın

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

olmak üzere 8 öğretmen görev yaptı. Halk dersane ve kurslarından mezun olanların sayısı ise 41'i kadın olmak üzere 155'idi (DİE, 1973, s. 59-92).

1955'de şehir merkezinde 20 derslik yeni bir ilkokul binasının yapılması, lise ve sanat okullarının inşaatının bitirilmesi planlanan işler arasındadır. Bunun yanında Kemah'ta yeni birer ilkokul ve ortaokul binası, Refahiye'de yeni bir ortaokul binası yapılması, şehir merkezindeki ve merkeze bağlı köylerdeki tüm ilkokul binalarının tamir edilmesi ve bazı köylerde yeni ilkokul binalarının yapılması plan dâhiline alınan diğer işler arasındadır (Öz Demokrat, 11 Mart 1955). Bu planlamaya göre, Erzincan merkezinde yapılacak olan ilkokul binalarının inşası için MEB tarafından Erzincan Valiliği emrine ilk etapta 90 bin lira gönderildi (Öz Demokrat, 13 Mayıs 1955). Ayrıca MEB'ce daha sonra Erzincan merkez ilkokul yaptırma derneğine 10 bin lira, Refahiye ortaokul yaptırma derneğine 30 bin lira ve Kemah ilkokul ve ortaokul yaptırma derneğine de 25 bin lira yardım tahsis edildi (Öz Demokrat, 14 Mayıs 1955). Bu yardımlar, özellikle Erzincan Valisi'nin ve dönemin Erzincan Milletvekillerinin girişimleriyle daha da artırıldı. İlkokul binası için 120 bin lira ilave yardımın yanı sıra Sümerbank Genel Müdürlüğü ve Sümerbank Erzincan İplik Fabrikası aracılığıyla 40 bin lira daha yardım yapıldı (Öz Demokrat, 12 Temmuz 1955). Yapılan yardım neticesinde 1955'de, Astsubay Orduevi karşısındaki Kurtuluş İlkokulu arkasındaki sahaya, modern bir ilkokul binasının temeli atıldı (Öz Demokrat, 26 Mayıs 1955).

1955'de okuma-yazma bilenlerin oranında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Bu dönemde hem erkek hem de kadın nüfusunun yoğun olarak okuma yazma öğrendikleri anlaşılmaktadır. Buna göre 1955'de, 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus 168.499 (80.872 erkek- 87.627 kadın) kişiydi. Bu nüfusun 64.045 (46.391 erkek- 17.654 kadın)'u yani % 38.01'i okuma-yazma bilmekteydi (DİE, 1973, s. 23). Erzincan'da yeni bir kütüphanenin kuruluşu da aynı yıl mümkün oldu. Kütüphanedeki ciltli kitap sayısı 18.584, ciltsiz kitap sayısı ise 11.285'di (Erzincan İl Yıllığı, 1967, s. 179).

1955'de öne çıkan diğer bir eğitim kurumu da Erzincan Askeri Lisesi'dir. Askeri Lise, orta ve lise olmak üzere iki kısım şeklinde hizmete sokuldu. 1955-56 öğretim döneminde askeri ortaokul ve liseye öğrenci kaydı yapıldı (Öz Demokrat, 27 Nisan 1955). Buna göre ortaokul ve lise kısmına 200'er olmak üzere toplam 400 öğrenci kaydedildi. Bir sonraki ders yılında ise 750'şer olmak üzere toplam 1.500 öğrencinin alınması planlandı (Öz Demokrat, 13 Ekim 1955).

Bu dönemde de zaman zaman bazı üst düzey devlet yetkililerinin Erzincan'a ziyarette bulundukları ve eğitim faaliyetlerini yakından inceledikleri görülmektedir. Bu bağlamda Devlet Bakanı Dr. Mükerrer Sarol, 15 Temmuz 1955 tarihinde Erzincan'a bir ziyarette bulundu. İncelemelerinin ardından Sarol, yapmış olduğu açıklamasında, Erzincan'da ilköğretim davasının birçok zengin ile göre % 60-65 oranında tamamlandığını ifade etmişti. Kendi iktidarları döneminde, çok kısa bir sürede tamamlanan kız ve erkek sanat okulları, askeri lise vb. gibi okulların, Erzincan'ın kültür hayatına yapacağı olumlu katkıya vurgu yapmıştı (Öz Demokrat, 17 Temmuz 1955).

1956'da Erzincan'daki mevcut ilkokul sayılarının yeterli olduğu ve ihtiyacı fazlasıyla karşıladığı anlaşılmaktadır. Özellikle yeni okul binalarının hizmete sokulmasıyla birlikte, 1956-57 öğretim yılından itibaren Erzincan'daki ilkokullarda, ikili öğretim uygulamasına son verilmiş ve tekli öğretim uygulamasına geçilmiştir. 1956'da 8 derslikli Kurtuluş İlkokulu tamamlanarak faaliyete sokuldu. Aynı yıl eski Vali Konağı ve Erkek Sanat Okulu binaları, ilkokul olarak kullanıldı. Böylece yıllardır fiziki imkânsızlıklardan ve okul binalarının yetersiz oluşundan dolayı zorunlu olarak yapılan ikili öğretimden tekli öğretime geçilmiş oldu (Öz Demokrat, 2 Ağustos 1956). Bununla birlikte 1956-57 ders yılında, mevcut köy okullarının çeşitli ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için toplamda 210.650 lira ödenek gönderildi. Köylerde inşaatına başlanan yeni ilkokul binalarının tamamlanabilmesi için de 50.000 lira ek bütçe sarf edildi (Fırat, 12 Ocak 1959).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

Dönemin dikkat çekici başka bir hususu da, 1957'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in, Erzincan'daki eğitim faaliyetlerinin iyileştirilmesine yönelik verdikleri destektir. Nisan 1957'de, Erzincan Valisi Kazım Atakul'un, Ankara'da Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes ile yapmış olduğu temaslardan sonucunda, Erzincan'daki Milli Eğitim işleri ile ilgili önemli kararlar alınmıştı. Erzincan'daki eğitim meseleleriyle ilgili alınan kararlar şunlardı (Öz Demokrat, 23 Nisan 1957):

- Erzincan genelindeki 30 köye yeni bir ilkokul binası yaptırılması ve 15 köyün mevcut okullarının tamir ettirilmesi.
- Erzincan Lisesi ve Merkez İlkokulu binalarının bitirilerek, 1957-58 öğretim yılında faaliyete geçirilmesi.
- Kız Sanat Okulu'na ek bina ve Erkek Sanat Okulu'na da ek sınıf ilave edilmesi.
- Şeker fabrikası ve istasyon mıntikasında birer ilkokulun yaptırılması.
- Askeri Lise'nin genişletilerek, öğrenci sayısının % 50 oranında artırılması ve yeni binaların ilave edilmesi.
- Kemaliye'deki ortaokul binası inşaatının bitirilmesi.
- Kemah'taki ilkokul ve ortaokul binalarının inşaatlarının tamamlanması.
- İliç İlçesi ile Cimin Nahiyesinde birer ilkokul ve ortaokul binalarının yapılması.

Milli Eğitim alanında alınan bu kararların, kısa bir süre sonra hayata geçirildiği görülmektedir. 1957-58 öğretim yılında, şehir merkezindeki ilkokul binası için 25.000 lira, köy okulları için de 575.000 lira tahsis edildi (Fırat, 12 Ocak 1959). 1959'da Erzincan'daki köy okulları için 350.000 lira daha ödenek gönderildi. Bu ödenekle, çeşitli köylerde 6 yeni ilkokul binası yaptırıldı ve 16 mevcut okul binası da onarıldı. Ayrıca Cimin Nahiyesi'ne birer ilkokul ile ortaokul binası ve Esesi Bucağı'na bir ilkokul binasının yapımı plan dâhiline alındı (Fırat, 11 Haziran 1959). Aynı yıl Erzincan Lisesi'nin yeni hizmet binası açıldı (Fırat, 29 Eylül 1959). 1959'da Erzincan Askeri Lisesi'nin⁴⁰ orta kısmı⁴¹, yeni ve modern bir okul binası yapılan kadar, iki seneliğine geçici olarak İstanbul'daki Selimiye Kışlası'na nakledildi (Fırat, 1 Eylül 1959). 1959 Kasım ayı itibarıyla başta Şeker İlkokulu olmak üzere 14 yeni okul daha Erzincan'a kazandırıldı. Bunun yanında Erzincan'a, 29 adet "Amerikan Barakası" gönderilerek, köylerde bu barakaların okul binası olarak kullanılması sağlandı (Fırat, 8 Ekim 1959).

DP döneminde Erzincan'da, özellikle mesleki ve teknik okullara ayrı bir önem verildiği anlaşılmaktadır. 1959'a kadar Erzincan Lisesi'nin bünyesinde eğitim veren Ticaret Lisesi, 1959-60 öğretim yılında, müstakil olarak Erzincan Ticaret Lisesi adıyla hizmete sokuldu. Merkez Komutanlığı Eğitim Karargâhı için hizmet veren bina boşaltılarak Erzincan Ticaret Lisesi'ne tahsis edildi. Müdür ve öğretmen kadrosunun tayin edildiği Ticaret Lisesi'nde revizyona gidildi. 27 adet yazı makinesi okula tahsis edildi (Fırat, 1 Eylül 1959). 1959'da, Sümerbank Genel Müdürlüğü aracılığıyla Erzincan Akşam Tekniker Okulu'na 5 bin lira yardım yapıldı. Erkek Sanat Enstitü'nün demir ve tesviye kısımları büyütülerek, yeni atölyelerin 750 bin liraya ihalesi yapıldı. Bunun yanında Erzincan Kız Enstitüsü'ne, kaloriferli ve iki buçuk katlı yeni bir okul binasının yapılması kararlaştırıldı (Fırat, 8 Ekim 1959).

⁴⁰ 1959 yılında Erzincan Askeri Lisesi 89 mezun vermiştir. (Fırat, 25 Eylül 1959)

⁴¹ Okulun adı İstanbul'da da yine Erzincan Askeri Ortaokulu olarak kalmış ve Erzincan Askeri Ortaokulu, 1963'te Selimiye Kışlası'nın Birinci Ordu Karargâhı haline getirilmesiyle kapatılmıştır.

1959-60 öğretim yılında şehir genelindeki ilkokul sayısı 294 idi. Bu okullarda 503 öğretmen (461 erkek- 42 kadın) görev yaptı. İlkokullarda, 20.417 öğrenci (13.518 erkek- 6.899 kız) öğrenim gördü ve bu öğrencilerin 1.897'si (1.390 erkek- 507 kız) mezun oldu. 5 ortaokulda, 50 öğretmen (43 erkek- 7 kadın), 1.364 öğrenciye (1.127 erkek- 237 kız) eğitim verdi. Öğrencilerden diploma alanların sayısı ise 219 (167 erkek- 52 kız) idi. Mesleki ve teknik öğretim yapan 5 ortaokulda ise, 40 öğretmen (31 erkek-9 kadın) 557 öğrenciye (426 erkek- 131 kız) eğitim verdi. Bu okullardan 121 öğrenci (110 erkek- 11 kız) mezun oldu. Lisede ise görev yapan öğretmenlerin sayısı 15 (11 erkek-4 kadın) idi. 249 öğrenciden (198 erkek-51 kız) ancak 43'ü (33 erkek-10 kız) mezun olabildi. Bu dönemdeki halk dershanelerinin sayısı ise 22 idi. 17 öğretmenin görev yaptığı kurslardan, 2'si kadın olmak üzere 225 kişi mezun oldu (DİE, 1973, s. 23- 92).

1960'da, 8.973 kitabın bulunduğu Erzincan'daki kütüphanede, 5.363 okuyucu bulunmaktaydı. 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun artmış olmasına rağmen, okuma-yazma bilenlerin oranında bir önceki döneme göre düşüş yaşandığı görülmektedir. 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus 193.094 (96.977 erkek- 96.117 kadın) kişiydi. Bu nüfusun 67.900 (49.534 erkek- 18.366 kadın)'ü, yani % 35.16'sı okuma- yazma bilmekteydi (DİE, 1973, s. 23-44).

Netice olarak incelen yıllar arasında Erzincan'daki eğitim kurumları, erken cumhuriyet dönemi, CHP ve DP dönemlerinin barındırdığı kendine has özellikleri ile şekillenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kısıtlı imkânlarıyla sürdürülen eğitim faaliyetleri, tek parti döneminde ayrı bir mahiyet kazanmıştır. Bu dönemin karakteristik özelliği, II. Dünya Savaşı ve 1939 Depremi'nin eğitime olan olumsuz etkileridir. Özellikle tek parti döneminin eğitim ve kültür politikaları çerçevesinde, Erzincan'daki milli eğitim işlerinde görülen aksaklıklar, alınan tedbirler ile en aza indirilmeye çalışılmıştır. DP iktidarı, CHP iktidarı döneminde ve zor şartları altında faaliyete geçirilen eğitim kurumlarını devralmıştır. Erzincan'daki eğitim kurumları, özellikle de ilkokul kısmındakiler, DP döneminde tamir edilmek ya da yenilerinin yapılması suretiyle varlığını devam ettirmiştir. Bilhassa orta ve mesleki ve teknik okullar bu dönemde daha ön plana çıkmıştır. 1923-1960 yılları arasında, Erzincan'daki eğitim kurumları ile öğretmen ve öğrenci sayılarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. 1923-1960 Yılları Arasında Erzincan'daki Eğitim Kurumları ile Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılı	Okul Türü	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı			Diploma Alan Öğrenci Sayısı		
			Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1926-27	İlkokul	62	97	86	11	3043	2876	167	-	-	-
	Ortaokul	1	9	9	-	94	94	-	22	22	-
	Mes.ve Tekn.Okul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1934-35	İlkokul	42	89	71	18	3681	2695	986	220	174	46
	Ortaokul	1	10	9	1	262	210	52	70	51	19
	Mes.ve Tekn.Okul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1939-40	İlkokul	65	111	102	9	2980	2064	916	73	63	10
	Ortaokul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mes.ve Tekn.Okul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1944-45	İlkokul	201	290	267	23	11493	7760	3733	682	581	101
	Ortaokul	1	12	6	6	326	265	61	46	42	4
	Mes.ve Tekn.Okul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Turkish Studies

1949-50	İlkokul	274	409	367	42	16321	10244	6077	1263	922	341
	Ortaokul	3	25	12	13	383	343	40	57	50	7
	Mes.ve Tekn.Okul	2	13	12	1	188	188	-	27	27	-
	Lise	1	7	4	3	59	56	3	-	-	-
1954-55	İlkokul	275	426	379	47	17057	10737	6320	1417	1029	388
	Ortaokul	5	36	25	11	639	538	101	108	93	15
	Mes.ve Tekn.Okul	4	33	24	9	409	321	88	57	57	-
	Lise	1	30	16	14	169	143	26	54	48	6
1959-60	İlkokul	294	503	461	42	20417	13518	6899	1897	1390	507
	Ortaokul	5	50	43	7	1364	1127	237	219	167	52
	Mes.ve Tekn.Okul	5	40	31	9	557	426	131	121	110	11
	Lise	1	15	11	4	249	198	51	43	33	10

Sonuç

Bu çalışmayla, öncelikle tarihi süreç içerisinde çeşitli beyliklerin ve devletlerin yönetimine giren Erzincan'ın, stratejik ve jeopolitik konumu dolayısıyla, her zaman önemli bir eğitim merkezi olduğu ortaya konularak, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gerçekleşen eğitim faaliyetlerinin kronolojik olarak doğru bir zemine oturtulması sağlanmıştır. Osmanlı'nın son döneminde eğitimde başlayan modernleşme dönemiyle birlikte Erzincan'ın da bu gelişimden etkilendiği ve yeni eğitim kurumlarının açıldığı görülmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden eğitim kurumları, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Erzincan'ın eğitim ve kültür hayatına katkı sağlamaya devam etmiş ve ihtiyaçlar doğrultusunda yenileri inşa edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milli Eğitim Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılması doğrultusunda 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı kanunla kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Osmanlı'dan intikal eden tüm eğitim kurumları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın envanterine kaydedilmiştir. Kayıtlardan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Erzincan'daki öğrenci sayısı göz önüne alındığında eğitim kurumlarının yeterli olduğu, ihtiyaç hâsıl oldukça da resmi okulların yanı sıra köylüler tarafından pek çok okul binasının faaliyete sokulduğu anlaşılmaktadır.

1 Kasım 1928'de çıkarılan 1353 sayılı kanunla alfabe değişikliğine gidilmiş, yeni harflerin öğretilmesi amacıyla yurdun dört bir yanında Millet Mektepleri açılmıştır. Erzincan'da da varlık göstermiş olması muhtemel olan Millet Mektepleri'nin, Erzincan uygulamalarına yönelik herhangi bir kayda rastlanmamıştır. 1930'lu yılların başında şehirde orta öğretim alanında ciddi adımların atıldığı, gerek sivil gerekse askeri okulların hizmete sokulduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 1933'de faaliyete geçen Erzincan Halkevi'nin şehrin eğitim ve kültür hayatına olan olumlu katkısını da vurgulamak gerekir.

1934-1935 ders yılında, öğrenci sayısının artmasına rağmen öğretmen ve okul sayısında bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde özellikle kız öğrencilerin sayısındaki artış dikkat çekicidir. Öğrenci sayısındaki artışın, anayasada belirtilen ilkokulun zorunlu olmasından; öğretmen ve okul sayısındaki azalmanın ise çok eski durumdaki okul binalarının kullanılamaz durumda olması ve öğretmenlerin başka illere atanması ya da çeşitli sebeplerden dolayı meslekten ayrılmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Bu dönemde açılan halk dersane ve kurslarının da şehrin eğitim hayatına olumlu yönde katkı sağladığı tespit edilmiştir.

1930'lu yılların sonunda Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Erzincan'da büyük bir öğretmen açığı ortaya çıkmıştır. Öğretmen açığının kapatılması için CHP Hükümeti tarafından Köy Eğitmeni ve Köy Enstitüleri projeleri uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda, 11 Haziran 1937 tarihli ve 3238 sayılı ve 7 Temmuz 1939 tarihli ve 3704 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu ve 17

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun Erzincan uygulamalarına başlanmıştır.

Bu dönemin diğer bir özelliği de gerek siyasiler gerek kamuoyu bağlamında, Erzincan'da orta öğretim ve lise denginde yeni eğitim kurumlarına olan ihtiyacın sürekli dile getirilmesidir. Eğitimde yeni ihtiyaçların belirdiği bir dönemde 1939'da Erzincan Depremi meydana gelmiştir. 1939 Depremi, Erzincan'ın pek çok alanda olduğu gibi özellikle eğitim hayatını oldukça olumsuz etkilemiştir. 1939 Depremi ile Erzincan'ın öncelikleri değişmiş, eğitim hayatı kesintiye uğramış ve birçok proje ertelenmek zorunda kalmıştır. Depremle birlikte Erzincan genelinde birçok okul binası yıkılmış, harabeye dönen ve ayakta kalabilen okul binalarında uzun bir süre eğitim verilememiş, birçok eğitim kurumu da başka illere nakledilmiştir. Bunun yanında pek çok öğretmen ve öğrenci hayatını kaybetmiş, depremden sağ kurtulan öğretmenlerin bir kısmı başka illere tayin edilmiş, öğrencilerin bir kısmı aileleriyle birlikte başka illere göç etmiş ya da çeşitli sebeplerle eğitimini sonlandırmıştır. Tüm bu olumsuzluklarla beraber, Erzincan'da uzun bir süre eğitim alanında toparlanma mümkün olamamıştır.

1939-1950 yılları arası dönem, II. Dünya Savaşı'nın ve 1939 Depremi'nin neden olduğu eğitim alanındaki olumsuzlukların bertaraf edilmesi için kısa ve uzun vadede birçok tedbirin alındığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde CHP iktidarı tarafından öğretmen ve okul binalarının sayısının artırılması için dönemin olağanüstü şartlarında azami çaba sarf edilmiştir. Çaba sarf edenlerin başında ise dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü gelmektedir. Kayıtlardan İnönü'nün Erzincan'daki eğitim meselesiyle bizzat yakından ilgilendiği tespit edilmiştir. Bu dönemde ortaokul, erkek ve kız meslek okulları ve bir lise hizmete sokulmuştur.

1950-1960 yılları arasında DP iktidarı döneminde, Erzincan'daki mevcut eğitim kurumları tamir edilmiş ve yeni okul binaları tesis edilmiştir. Özellikle 1955-1960 yılları arasında Erzincan ve ilçelerinde yeni ilkokul binaları, mesleki ve teknik öğretim okulları, askeri ve sivil ortaokul ile lise okulları daha çok ön plana çıkmıştır.

Netice olarak Erken Cumhuriyet döneminin şartları gereği kısıtlı imkânlarla sürdürülen Erzincan'daki eğitim faaliyetlerinin, 1939 Depremi ile oldukça olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. CHP iktidarı döneminde depremin eğitime olan olumsuz izlerinin kısa ve uzun vadeli projeler ile silinmeye çalışıldığı görülmüştür. 1950'ye kadar sürdürülen çalışmaların daha ziyade ilkokul binası ve öğretmen sayısının artırılması noktasında olduğu tespit edilmiştir. Dönemin olağanüstü şartlarının eğitim alanındaki bazı projelerin ertelenmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. DP iktidarı döneminde ise ilkokuldan daha ziyade orta ve lise kurumlarında bir artış yaşandığı gözlenmiştir. Gerek CHP'nin, gerekse DP'nin iktidarlığı döneminde eğitim ve eğitim kurumlarının iyileştirilmesi adına yapılan bu çalışmaların Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.

BCA. 30.1.117.737.1.1-5.

BCA, 30.18.12.9754.13.51.19.

BCA, 30.18.1.2.76.53.16.143-198.

BCA. 490.01.155.620.1.30.

BCA. 490.01.155.620.1.39-43.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/6 Spring 2016

BCA. 490.01.646.142.1.69.

BCA. 490.01.646.142.1.81.

BCA. 490.01.646.142.1.84.

BCA. 490.01.647.149.1.48,49.

BCA. 490.01.647.149.1.54-57.

BCA. 490.01.647.149.1.72.

BCA. 490.01.647.150.1.46.

BCA. 490.01.1706.935.1.223.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), Ankara.

CA. Belge No: 7796-1-4.

B) Resmi Yayınlar

Düstur (Üçüncü Tertip)

Resmi Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

C) Süreli Yayınlar

Fırat

Öz Demokrat

Son Posta

Yeni Erzincan

D) Araştırma Eserleri ve Makaleler

Açıkel, A. (2004). Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Elazığ, s. 331-359.

Adıvar, A. A. (1991). *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.

Akyüz, Y. (1994). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, 5. Baskı, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul.

Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 9-23.

Bağçeci, Y. (2008). Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyonerlerinin Ermenilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri, *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/4 Summer 2008, p. 170-192. www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.

Baltacı, C. (1976). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Yayıncılık, İstanbul. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, (1948), *Öğretmenler İstatistiği*, (1934,1938,1942,1946), Yayın No:293, Pulhan Matbaası, İstanbul.

Celâlzâde Mustafa, (1990). *Selimnâme*, (Çev.: Ahmet Uğurlu), TTK Yayınları, Ankara.

Cuinet, V. (1892). *La Turquie d'Asie-Géographie, Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de l'Asie Mineur*, II, Paris.

- DİE, (1973). *Milli Eğitimde 50 Yıl (1923-1973)*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1952*, (İstanbul DİE Yayın No:342).
- DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965*, (İstanbul DİE Yayın No:510).
- ERGÜN, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Erzincan İl Yıllığı -1967*, (1968). Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Gündüz, M. (2010). Mustafa Kemal Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri, *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/1 Winter 2010, p.1067-1088. www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- Gül, A., Başbüyük, A. (2011). *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- Gül, A., GÖKÇEN, S. (2010). *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebîler Meselesi*, Cedit Neşriyat, Ankara.
- İbn-i Battuta, (2005). *Büyük Dünya Seyahatnamesi (1304-1369)*, (Sadeleştiren Ali Murat Güven), Yeni Şafak Kültür Yayınevi, İstanbul.
- Kemali, A. (1932). *Erzincan Tarihi, Coğrafı, İçtimaî, Etnoğrafı, İdari, İhsaî Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Koçu, R. E. (1939). "Erzincan", *Son Posta*, 31 Kânunuevvel (Aralık).
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara.
- Kurmay Yüzbaşı Kafkasyalı Fuad, (1904), *1/25.000 Ölçekli Erzincan İstikşaf Planı*.
- Maarif Salnamesi*, (1321/1903), Asır Matbaası, 1903 Dar-ül Hilafeti el-aliye (İstanbul).
- Maarif İlgili Kanunlar*, (1944), Maarif Vekilliği Yayını, İstanbul.
- MEB., (2002), *Millî Eğitim Sayısal Veriler (2001-2002)*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- MEB., (1991), *I. Maarif Şûrası 17-29 Temmuz 1939*, Tıpkı Basım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Mehmed Zilli oğlu Evliya Çelebi, (1986), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, C. I-II, (Sadeleştiren Tefik Temelkuran, Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Miroğlu, İ. (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Pasin, M. H., Çelik, V. (1962). *Erzincan Tarihi, Coğrafyası, Folklorü*, Kardeş Matbaası, Erzincan.
- Sakaoğlu, N. (1991). *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Salname-i Vilayet-i Erzurum*, (1310/1894), Erzurum Vilayet Matbaası, Erzurum.
- Salname-i Vilayet-i Erzurum*, (1318/1902), Erzurum Vilayet Matbaası, Erzurum.
- Salname-i Vilayet-i Erzurum*, (1288/1871), Basım Yeri Yok.

- Sarıhan, Z. (2009). *1921 Maarif Kongresi*, MEB Yayınları, Ankara.
- T.C. Maarif Vekâleti, (1929). *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi*, Ankara.
- Taş, F. (1998). *Açılışının 50. Yılında Erzincan Lisesi*, Erzincan Belediyesi Yayınları No:5, Erzincan.
- Taşdemirci, E. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*, Gündüz Yayıncılık, Ankara.
- Tekeli, İ., İlkin, S. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara.
- Tutsak, S., Batur, Z. (2011). Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer 2011, p. 355-389. www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- TÜİK, (1945). *Milli Eğitim İstatistikleri (1942-1943)*, Yayın No:238, Ankara.
- Tükel, S. (1949). *Yeni Erzincan Nasıl Kuruldu? Ve Niçin Bitirilemedi?*, Piyasa Matbaası, Basım Yeri Yok.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, 3. Baskı, İstanbul.
- Yavuz, E. (2012). *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum.
- Yavuz, E. (2015). Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu Ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.3, S. 12, Haziran, s. 161-180.
- Yurtsever, C. (1999). Çukurova'ya Yönelik Fransız Emperyalizminin Tarihi ve Kültürel Görünümü, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildiriler*, Adana Valiliği Yayınları, Adana, s. 665-677.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Yavuz, E. (2016). "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları (1923-1960) / Education and Educational Institutions in Erzincan", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/6 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9550>, p. 75-102.